

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

JAK UČITELÉ UDRŽUJÍ KÁZEŇ NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE

HOW TEACHERS KEEP DISCIPLINE AT ELEMENTARY SCHOOL

Michael Kipor

Vedoucí práce: prof. PaedDr. Stanislav Bendl, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Biologie, geologie a environmentalistika se zaměřením
na vzdělávání – Pedagogika

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Jak učitelé udržují kázeň na základní škole vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 15. 4. 2019

.....

podpis

Poděkování

Chtěl bych poděkovat svému vedoucímu práce, profesoru Stanislavovi Bendlovi, za jeho věcné připomínky a rady. Dále bych chtěl velice poděkovat především paní učitelce, která se mě ujala na škole, kde probíhala výzkumná část práce. Děkuji i všem učitelům a žákům školy, kteří mi přispěli svými odpověďmi při rozhovorech. V neposlední řadě chci poděkovat paní ředitelce školy, jež mi dovolila realizaci výzkumu na její škole.

ANOTACE

Bakalářská práce se zaměřuje na problematiku kázně na základních školách. V teoretické části práce jsou popsány nejběžnější projevy nekázně ve školním prostředí, jak nekázni předcházet a případné možnosti jak kázeňské přestupky řešit. Cílem empirické části práce je zjistit, jak se učitelé vypořádávají s nekázní žáků na 2. stupni základní školy a co žáky ovlivňuje v nedodržování pravidel ve vyučovacích hodinách. Výzkum je proveden metodou pozorování tříd a rozhovory s učiteli a žáky na základní škole v Praze.

Klíčová slova: kázeň, nekázeň, učitel, chování žáka, autorita, výchova

ANNOTATION

This bachelor thesis deals with discipline problems at elementary schools. Theoretical part describes the ordinary acts of indiscipline at elementary schools and so the ways of preventing it and eventual possibilities to deal with the offences. The purpose of the empirical part is to find out how teachers deal with indiscipline during classes of upper elementary school and what affects the students to not keep discipline. This research was made using the observation method of students and interviews with teachers and students of an elementary school in Prague.

Keywords: discipline, indiscipline, teacher, student's behaviour, authority, upbringing

Obsah

Úvod.....	7
TEORETICKÁ ČÁST	9
1 Kázeň	9
1.1 Vymezení pojmu	9
1.2 Historie kázně.....	10
1.3 Kázeňské faktory	11
2 Školní kázeň	12
2.1 Funkce kázně ve škole	12
2.2 Školní prostředí	13
2.3 Školní řád a jeho vliv na chování žáků	14
2.3.1 Pravidla chování ve třídě a jejich tvorba	16
2.3.2 Školní parlament	17
2.4 Chování žáků při vyučovací hodině	18
3 Cesta ke kázni.....	20
3.1 Diagnostika školní nekázně.....	20
3.2 Projevy školní nekázně	21
3.3 Příčiny neukázněného chování	22
4 Řešení kázeňských problémů	26
4.1 Kázeňské prostředky k nápravě žákova chování.....	26
4.2 Konkrétní kázeňské problémy na ZŠ a jejich řešení	29
4.3 Individuální výchovný plán.....	31
5 Prevence	33
5.1 Minimální preventivní program	35
5.2 Pedagogičtí pracovníci v roli vychovatele	35
5.2.1 Školní metodik prevence	36
5.2.2 Učitel a jeho autorita	37

EMPIRICKÁ ČÁST	40
6 Charakteristika výzkumu	40
6.1 Cíl výzkumu	40
6.2 Metodologie výzkumu	40
6.3 Výzkumné prostředí a soubor respondentů.....	41
6.4 Předvýzkum.....	42
7 Realizace pozorování	43
7.1 Třída 7. A	43
7.2 Třída 7. B	47
7.3 Třída 8. A	48
7.4 Třída 8. B	52
8 Výsledky výzkumu	55
8.1 Analýza rozhovorů s učiteli	55
8.2 Analýza rozhovorů s žáky.....	59
9 Shrnutí empirické části	63
10 Závěr	64
11 Seznam použité literatury.....	66
Seznam tabulek	69
Přílohy	70

Úvod

Být učitelem. Pro někoho snem, pro někoho pouhou životní dráhou, na které se ocitl ani neví jak. Učitelství ale neobnáší pouze výklad předmětové látky žákům před tabulí. Ale také neustálé budování vztahů mezi žáky, či vztahů mezi učitelem a žáky. Učitelství patří mezi nejnáročnější povolání vůbec a vyžaduje mnoho požadavků na osobnost učitele. Samozřejmostí by měla být odborná způsobilost učitele, který vhodnou a správnou komunikací předává své aprobační znalosti ostatním.

Stejně jako každý odborník na svou práci i učitel musí disponovat způsobilostí, a to pedagogickou. Nejenom že je potřebné být dobrým vychovatelem, ale předpokladem je mít i dobré vlohy na řešení problémů psychologického a sociálního charakteru. Ať už žáci nebo studenti přijímají osobnost učitele jakkoliv, důležité je, aby si učitel během své kariéry získal autoritu. Proč vlastně autoritu?

Autorita by měla být jedním z faktorů, který vytváří vhodné podmínky pro průběh hodiny a díky tomu bude mít učitel, který autoritou vyzařuje na první pohled, zaručenou kázeň o svých vyučovacích hodinách. Můžeme toto tvrzení opravdu potvrdit? Je to vždy pravda? A co když se u některých učitelů (ne)kázeň v hodinách objevuje? Jak s tímto problémem pracují učitelé? Kázní se rozumí poslušnost a přijatelné chování. Pokud se bavíme o školním prostředí, troufáme si říct, že kázeň si o svých hodinách přeje snad většina učitelského sboru. Co si ale nepřeje žádný učitel, je setkání se s vyhrožováním, vysmíváním se či vulgárním chováním ze strany žáků, a možná v tom nejhorším případě se šikanou vůči učiteli.

Kázeň je beze sporu obrovským odrazem společnosti. Jiná společnost byla dříve a jiná dnes. Co ale zůstává podobné nebo stejné jsou některé nepříjemné projevy chování žáka v průběhu hodiny. Jsou tyto projevy chování žáků tolerovány? Nebo jak učitelé zvládají udržet třídu v pracovním tempu a s minimálním rušením o hodinách? Někdy totiž stačí pouze jeden žák, který svým chováním vyvede svého učitele z míry a po zbytek hodiny se atmosféra ve třídě rychle změní. Pokud si zavzpomínáme do svých školních let, ne všechny předměty jsme měli v oblibě, a proto zde velmi záleží také na vyučujícím, který i z ne příliš populárního předmětu může udělat předmět oblíbený.

Téma mé bakalářské práce jsem si vybral, protože jsem momentálně učitelem na Základní škole, kde vyučuji v 10 různých třídách, primárně na 2. stupni. Setkávám se zde s odlišnými třídami, kdy každá z nich se projevuje jistou nekázní žáků. Zajímá mě, proč v jistých třídách je radost učit a v dalších, těch problémovějších, se potýkám s nekázní. Určitě záleží na

prostředí a seskupení třídy jednotlivých žáků, kteří pocházejí z odlišných rodin s různým sociálním zázemím. Při vytváření kázně je možná i proto mít dobré vztahy mezi učitelem a rodiči. Aby se ve škole učitelům dobře učilo a žáci chodili do školy rádi, záleží také na vedení školy a jakou partu učitelů škola má.

V této práci nejprve představím podstatné teoretické informace ohledně termínu kázeň, jaké prostředky můžeme použít pro dosažení školní kázně, jak (ne)kázeň diagnostikovat, jaké mohou být její příčiny a jaké jsou vůbec možnosti učitelů při řešení kázeňských přestupků.

Problematickou kázně se chci zabývat proto, že bych chtěl tuto profesi i v budoucnu vykonávat. Aktuálně je mi toto téma hodně blízké a díky této příležitosti vytvořím empirickou část mé bakalářské práce. Pro výzkumnou část oslovím základní školu na Praze 5, abych získal jiný úhel pohledu na problematiku než jen ze školy, kde působím.

Cílem bakalářské práce bude ověřit, jak učitelé zvládají udržet kázeň na základní škole o svých hodinách a proč se žáci o hodinách chovají (ne)ukázněně.

Prostřednictvím výzkumné metody v empirické části bakalářské práce provedu pozorování učitelů v různých předmětech konkrétních tříd na 2. stupni zvolené základní školy. V procesu pozorování si vyberu a následně požádám o uskutečnění rozhovoru s několika učiteli a žáky, kteří se o hodinách chovali neukázněně a nevhodně. Výzkumnými otázkami budu chtít zjistit, jak učitelé postupují v případě nekázně, jakou mají strategii pro kázeň a jak na tento náš fenomén hledí žáci.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Kázeň

Výraz kázeň vzbuzuje zápornou reakci u mnoha lidí. Lidé kázeň vnímají jako jisté omezování jedince, které souvisí spíše s tresty než s odměnami. I když si lidé představují kázeň jako podřizování se pod tlakem dozoru, skutečností zůstává, že kázeň je základním kamenem výchovy, jež ve škole zajišťuje žákům a učitelům bezpečí a vytváří prostředí podporující učení.

1.1 Vymezení pojmu

Pod pojmem kázeň si každý člověk v různé společnosti představí odlišný výraz. V samostatném významu slova je kázeň obecně disciplínou, pořádkem a poslušností, ale všichni bychom si pod tímto mohli představit alespoň vhodné chování. Pokud chceme říct, že každý člověk by měl dodržovat jistá pravidla nebo jít příkladnému chování, ne vždy tomu tak musí být a najdou se jedinci, kterým je striktní dodržování pravidel proti srsti. Ať už se podíváme do historie, současnosti nebo snad i do budoucnosti, vždy tu byla pravidla, která nám určovala provést úkol dle příslušného řádu nebo norem chování. Stejně by tak tomu mělo být i v budoucnosti. Normy chování a hranice poslušnosti, neboli dodržování kázně, má každý jedinec odlišně nastavené a budou záviset na mnoha faktorech. Specifické normy chování budou mít lidé napříč věkem v rodině, ve škole, v zaměstnání, mezi přáteli a jiné normy chování se můžou ukázat i v partnerském životě. Otázkou zůstává, do jaké míry si naše chování určujeme dle své svobodné vůle, a kdy už nám naše chování určuje společenský činitel.

Definice kázně je obtížná. Podle pedagogického slovníku je kázeň definována jako „*vědomé, přesné plnění zadané sociální role, stanovených úkolů, určených činností, spojené s respektováním autority*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, str. 122).

Pod definicí od Stanislava Bendla se rozumí kázeň jako „*vědomé dodržování zadaných norem*“, ale slovo vědomé je zde zavádějící, protože zde rozumíme člověka, který si je vědom existence norem (Bendl, 2011a, str. 35). Tato teorie vychází ze zkušeností autora.

Komplikovanější definicí se může zdát definice od Horáka, podle něhož „*kázeň je složitým a vrstevnatým problémem filozofickým, psychologickým, sociologickým a pedagogickým*“ (Horák, 2001, str. 63).

Opakem kázně je nekázeň. Pokud existují různé pohledy autorů na pojem kázeň, tak větším problémem je stanovení pojmu nekázeň. Nekázeň je porušení kázně, což ve skutečnosti

znamená nedodržení pravidel nebo norem, a to je závislé na sociálním jednání. V případě takového sociálního chování přichází kázeňský přestupek. Kázeňským přestupkem rozumíme porušení určitých norem, pravidel nebo očekávaného chování jedince v obecném měřítku.

Pokud budeme mluvit o školním prostředí, ukázněností se rozumí výsledek výchovné práce, v našem případě výsledek výchovné práce pedagogického pracovníka. Tento výsledný jev souvisí s autoritou osobnosti učitele. Autorita učitele bude více objasněna v další samostatné kapitole.

1.2 Historie kázně

Už v průběhu doby byla požadována přísná kázeň, ačkoliv se v průběhu doby změnily požadavky poslušnosti. V historickém měřítku lze říct, že jak jednotlivé školy, tak společnost přistupovaly k otázkám kázně odlišným způsobem. Možná dříve více než dnes se nekázeň ve společnosti a ve škole spojovala s postihem, a povaha postihu odrážela místo člověka ve společnosti.

Jakmile nebyla dodržena zásada slušného jednání a chování, přišel na řadu tělesný trest, který nebyl bezpochyby mírný. Tělesné tresty byly prováděny pomocí bičů nebo holí, a ve škole pomocí rákosky. Rákoska je mimo jiné známa ještě u generací našich rodičů a prarodičů, přestože tělesné tresty na školách byly zrušeny v roce 1870. Jako preventivní zásadou bylo bití všech žáků, i z urozených rodin, minimálně jednou týdně, což mělo zabránit k dopuštění se kázeňských přestupků (Bendl, 2004, str. 116).

Tělesné tresty sahají přes středověk do hluboké historie a byly součástí naší kultury po celá staletí. Když se oprostíme od myšlenky, že ve školách jsou zcela zakázané tělesné tresty, přesto i v dnešní době v určitých společenstvech tělesné tresty přetrvávají a můžeme se jen domnívat, jaké dopady na psychické i fyzické zdraví člověka můžou mít.

Fyzické tresty měly zprostředkovat výchovu a stěží stoprocentně říct, zda tomu tak bylo správně či nikoliv. I přestože se najdou dva rozdílné tábory s určením této problematiky, aktuálně se téma o tělesných trestech znovu otevírá. Přes četné názory lidí na vývoj společnosti, si čím dál tím více jedinců přeje znovuzavedení tělesných trestů ve školách.

Jan Amos Komenský ve svém díle Velká didaktika cituje staré české přísloví „*Škola bez kázně, mlýn bez vody. Neboť odejmeš-li mlýnu vodu, musí se zastavit, zrovna tak odejmeš-li škole kázeň, všechno musí ochabnout*“. Nutno podotknout, že se dnešní situace od dob Komenského razantně změnila, jeho myšlenky ale přetrvávají dodnes.

1.3 Kázeňské faktory

Na chování člověka, a tedy i na jeho kázeň, se nepodílí pouze jeden faktor, ale mnoho faktorů. Různá kombinace faktorů ovlivňuje projevy neukázněného chování jedince. Podle Bendla (2011) existuje takové množství faktorů, že je prakticky nemožné najít jednotící třídící kritérium, které by logicky utřídilo příčiny nekázně tak, aby se jednotlivé skupiny faktorů nepřekrývaly. Skupina faktorů, které se mohou podílet na neukázněném chování žáků ve škole, jsou následující a s uvedenými příklady (Bendl, 2011a, str. 77-78).

- a) faktory biologické – faktory genetické a fyziologické povahy, například vrozená agresivita, hladina hormonů, temperament aj.
- b) faktory „duchovní“ – absence smyslu života, postoje k zákonům, převládající hodnotová orientace aj.
- c) faktory sociální – rodina, škola, kamarádi, širší komunita, kriminalita ve společnosti, mediální násilí aj.
- d) faktory biologicko-sociální – obecná inteligence, sociální inteligence, citová a sociální zralost aj.
- e) faktory zdravotnicko-hygienické – pitný režim, výživa, pohyb, odpočinek, spánek aj.
- f) faktory fyzikální – počasí, atmosférický tlak, barva stěn ve třídě, architektura školy, estetika prostředí, technické vybavení školní budovy aj.
- g) faktory situační – okamžitá atmosféra ve třídě, momentální nálada, přetíženost žáků ve výuce, události v předchozí vyučovací hodině, nemoc, nudný výklad učitele aj.
- h) faktory kombinované – vzniklé kombinací některých skupin faktorů
- i) faktory neznámé

2 Školní kázeň

„Vědomé dodržování školního řádu (eventuálně pravidel chování ve třídě) a pravidel (pokynů) stanovených učiteli, popřípadě ostatními zaměstnanci školy“ (Bendl, 2011b, str. 33-34). Takto definujeme školní kázeň, jinými slovy chování žáka ve škole. Žáci se řídí ve škole dvěma normami. První normou je školní řád a druhou normou jsou slovní pokyny zaměstnanců školy. Mezi psanou normu patří tzv. pravidla chování ve třídě, která nesmí být v rozporu se školním řádem a většinou jsou vyvěšená ve třídě na viditelném místě.

Z historie víme, že kázeň je považována za jeden z cílů výchovy v pedagogické souvislosti. Kázeň ve školním prostředí musí být. Jednak abychom vykonali právě ten důvod, proč zde žáci jsou, a to je proces vzdělávání. Zároveň se někteří autoři zmiňují ve svých dílech o kázeňském opatření jako o negativním aktu, kdy žáci ztrácí svou individualitu, osobnost a tvořivost (Průcha, 2017, str. 113-122).

S proměnou doby jsou jak ve škole, tak i ve společnosti, nastavená pravidla, podle kterých se žáci chovají. Žáci by měli spolupracovat s učitelem a vytvářet tak příjemné klima ve třídě, aby se i sami žáci, chtěli do tohoto sociálního prostředí rádi vracet. Žáci přispívají k úspěšnému plnění školních úkolů a povinností, když uposlechnou pokynů učitele a budou tak udržovat pořádek ve školních záležitostech. (podle Kalhous, Obst a spol., 2002, str. 233-234)

Žáci od učitele očekávají, že bude umět nastolit kázeň a pořádek. Mnoho dětí si přeje ve škole kázeň, neboť pro ně znamená ochranu a naplnění jedné ze základních psychických potřeb a tím jsou bezpečí a jistota. Právě pocit bezpečí žáků je dalším důvodem, proč je potřeba kázně.

2.1 Funkce kázně ve škole

Stanislav Bendl odkazuje ve své publikaci na práci amerického pedagoga Bagleyho. Bagley (1915) zmiňuje tři základní funkce školní kázně, a to *vytváření nezbytných podmínek pro školní práci, přípravu žáků pro život ve společnosti dospělých*, a za třetí *pěstování základních návyků sebeovládání*. Sice je to více než sto let starý odkaz, ale i v dnešní době se po větší praxi zdůrazňují dvě důležité funkce uvnitř školy, takže motiv je stále velice aktuální. „Kázeň zajišťuje žákům a učitelům bezpečí, vytváří prostředí podporující učení“ (Bendl, 2011b, str. 26).

Pokud rozebereme tyto dvě hlavní funkce podrobněji, pochopíme proč je kázeň ve škole důležitá a proč společnost potřebuje školu. Kázeň má ochraňovat žáky před šikanou a násilím

od svých spolužáků. V dnešní době si rodiče svých budoucích školáků vybírají školu podle pověsti, kdy rodiče více zajímá jaké množství šikany na škole je, než podle prestiže školy. Šikana může nést následky na psychickém a fyzickém zdraví jedince i celý život.

Když vezmeme v potaz bezpečí učitele, tak i to je velmi důležité. V současné době totiž roste šikana učitele, a to ze strany žáků. Nejčastěji žáci útočí na učitele vulgárně.

Tato ochrana nemá pouze smysl zabezpečit pocit dvou nejdůležitějších aktérů na školní půdě. V ukázněnosti totiž můžeme spatřit mnoho viditelných i neviditelných výhod. Při vyučovacích hodinách, kdy se řeší nejvíce kázeňských přestupků, můžou někteří učitelé ztratit chuť v pokračování aktuálně probírané látky, takže se snižuje výkon učitele. Další negativní záležitostí je určité časová ztráta způsobená nevhodným chováním žáků.

V případě, že kázeň obecně chrání žáky před škodlivými vlivy, jako jsou drogy a další návykové látky, pak mluvíme o ochraně ve smyslu hygienické. Pokud dojde v další fázi nekázně až k vandalismu, jedná se o ekonomické hledisko. V neposlední řadě kázeň chrání člověka před sebou samým, a z prognostického hlediska chrání před možnou budoucí kriminální dráhou (Bendl, 2011b, str. 26-32).

Další základní funkce kázně s podobným pojetím zmiňuje Stanislav Střelec (1998). Ten uvádí funkci individuální a funkci sociální. V případě individuální funkce kázeň žákovi pomáhá v procesu jeho sebevýchovy a v procesu učení. Sociální funkce zabezpečuje postavení člověka v sociální skupině a při dodržování norem usnadňuje koordinaci lidských aktivit. Tímto se násobí schopnost a výkon jednotlivce (Střelec, 1998, str. 69).

2.2 Školní prostředí

Školní kázeň probíhá na určitém prostředí, tedy ve školním prostředí. Výrazem školní prostředí rozumíme širokou míru hledisek, od vybavení školy a učeben, až po sociální vztahy mezi všemi žáky a zaměstnanci školy.

Přestože se najdou odborníci, kteří tvrdí, že škola ničí osobnost žáka, podle pedagogického slovníku je škola stále „*společenskou institucí pro řízenou edukaci, pověřená vzděláváním a výchovou dětí a mládeže příslušných věkových stupňů v organizovaných, hromadných formách, podle určených vzdělávacích programů, jeden z pilířů institucionální struktury společnosti. Plní socializační, osobnostně rozvojovou, kulturní a profesionalizační funkci, připravuje děti a mládež na samostatný vstup do života občanského, osobního a pracovního*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, str. 297).

Školní prostředí je jedním z mnoha faktorů pro budování kázně. S jistou stupňovitostí řekneme, že jedním z faktorů pro školní prostředí je školní klima.

Školní klima je dlouhodobý jev, jenž můžeme vymezit jako „sociálně psychologická proměnná, vyjadřující kvalitu interpersonálních vztahů a sociálních procesů, které fungují v dané škole, tak, jak ji vnímají, prožívají a hodnotí učitelé, žáci, příp. zaměstnanci školy. Součástí klimatu školy je např. klima učitelského sboru, klima školních tříd, celkového prostředí školy“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, str. 124).

Dle Stanislava Střelce (1998) „řešení kázně nespočívá jen ve vytvoření a formální akceptaci školního řádu (vnitřního řádu školy), ale v celkovém utváření takového klimatu školy, ve kterém bezpečí, slušnost, ohleduplnost, tolerantnost, poctivost, spolupráce a otevřenost budou podporovány jako prvořadé hodnoty“ (Střelec, 1998, str. 71). V tomto smyslu by si měla každá škola postupně vytvářet i svoji „kázeňskou strategii“, vyznačující se stejnosměrností a důsledností ve výchovných postupech učitelského sboru, spojovaná se získáváním podpory rodičů žáků i široké veřejnosti. I v dnešním řešení problematiky, kdy roste počet projevů nežádoucího chování žáků, je velice důležitá týmová výchovná kooperace.

2.3 Školní řád a jeho vliv na chování žáků

„Základním prostředkem výchovy ke školní ukázněnosti je školní řád (vnitřní řád školy). Vnitřní řád školy je souhrn pravidel a pokynů, které jsou závazné pro žáky (studenty) příslušné školy“ (Střelec, 1998, str. 71).

Školní řád má být přesný, stručný, výstižný a splnitelný. Žákům musí být vysvětlen význam jednotlivých pravidel školního řádu. Dodržování školního řádu a plnění požadavků učitelů, vychovatelů, mistrů odborné výchovy jsou důležitými kritérii při posuzování ukázněnosti žáků, učňů a studentů (Střelec, 1998. str. 73).

Při porušování školního řádu může záviset na mnoha faktorech. Je tedy nutné pečlivě hledat a posuzovat všechny příčiny v případě neukázněnosti žáka, skupin žáků nebo snad i celých školních tříd. Žáci mohou být ovlivněni organizací a úrovní obsahu vyučování, vztahem k učiteli, vztahem ke spolužákům, klimatem školy, svým fyzickým a psychickým stavem atd. Učitelé také musí mít na paměti, že každý žák pochází z jiného rodinného prostředí a tato podmínka sociálního prostředí může mít výrazný vliv právě na projevy žákova chování. Pokud dochází k neustálému porušování školního řádu, kriminologové zpozorovali určitý předstupeň

budoucí kriminality. V tomto případě je v rámci prevence chování žáků velice důležitá spolupráce školy s rodinou.

Podle zákona je školní řád závazný předpis, který upravuje vnitřní život školy. Je platný a závazný pro všechny žáky, jejich zákonné zástupce, zaměstnance a účastníky školních akcí, konaných ve školní budově i mimo ni. Vedle tohoto školního řádu jsou žáci, jejich zákonní zástupci a zaměstnanci školy povinni dodržovat všechny obecně platné předpisy. (Zákon č. 561/2004 Sb. Školský zákon)

Ve školním řádě jsou ustanovena práva žáků, práva zákonných zástupců, povinnosti žáků a zákonných zástupců, výchovná opatření, pravidla o docházce do školy, zacházení s majetkem školy ze strany dětí, provoz a vnitřní režim školy a pravidla pro hodnocení výsledků vzdělání žáků.

Příklady pravidel obsažených ve vnitřním řádě základní školy, ve které pracuji.

- Žák chodí do školy pravidelně a včas podle rozvrhu hodin. Chodí čistě, slušně a vhodně oblečen.
- Při příchodu do třídy zasedne žák na své místo a připraví se na vyučování.
- Každý žák odpovídá za čistotu a pořádek svého pracovního místa a nejbližšího okolí, případné nedostatky nahlásí učiteli.
- Žák šetrně zachází se svěřenými učebnicemi, školními potřebami a školním majetkem. Každé svévolné poškození nebo zničení majetku školy, žáků, učitelů či jiných osob vede k projednání náhrady vzniklé škody se zákonnými zástupci žáka.
- Povinností žáka je dodržování všech zásad slušného chování k učitelům, k provozním zaměstnancům a ke spolužákům.
- Povinností žáka je vědomě nenarušovat průběh vyučování.
- Povinností žáka je dodržovat školní a vnitřní řád a předpisy a pokyny školy k ochraně zdraví a bezpečnosti, s nimiž byli seznámeni.
- Povinností žáka je respektovat práva ostatních.
- Mimo školu se žák chová v souladu s pravidly slušného chování tak, aby nepoškozoval pověst školy. Chová se ohleduplně a neruší ostatní hlukem a nevhodným chováním.
- Žák, který nerespektuje pokyny dospělých a členů školního parlamentu, může být kázeňsky potrestán!

Navíc si každý učitel může sjednat se svými žáky určitá pravidla, která pro žáky budou neformálně platná. Přitom tyto pravidla pomůžou učitelovi ve vyučovacích hodinách.

Při porušování povinností stanovených právními předpisy nebo školním řádem lze uložit následující kázeňská opatření, která nemají právní důsledky pro žáky. Jsou jimi napomenutí třídního učitele, důtka třídního učitele, důtka ředitele školy. Jsou seřazeny podle své závažnosti. Oproti snížené známce z chování, ačkoliv určitě výchovně působí na žáka, nepatří mezi kázeňská opatření, ale zhodnocuje chování žáka za dané období (Mertin, Krejčová, 2013, str. 119).

2.3.1 Pravidla chování ve třídě a jejich tvorba

Pravidla třídy se ve většině případech vytváří na začátku školního roku. Naprosto zásadní u tvorby pravidel žáky je kooperace učitele (zpravidla třídního). Pravidla vycházejí ze školního řádu, takže nesmí být tvořena protichůdně školnímu řádu. Žáci by tvorbu pravidel měli vnímat jako něco, na čem se spolu dohodli. Učitel by měl žáky patřičným způsobem vést k tomu, aby se zamysleli nad zlepšením projevů chování, které povedou ke společnému ideálu, aby se všichni ve třídě cítili dobře. Pravidla žáci píšou na velký papír a umístí je na dobře viditelné místo. Pravidel by nemělo být mnoho, u mladších žáků na 1. stupni základní školy to bývá v počtu 6 pravidel a u starších žáků na 2. stupni okolo 10 pravidel. V reakci na aktuální situaci ve třídě mohou žáci další body přidat nebo ubrat v průběhu školního roku.

Po sestavení pravidel je třeba předem stanovit postihy za porušení pravidel třídy. Je důležité, aby si žáci od samého začátku uvědomovali, že při překročení pravidel se bude trestat. Potrestán bude vždy ten, kdo poruší pravidla. Velice potřebné je, aby sám učitel pravidla dodržoval. Vhodnou metodou předcházení porušení nebo pochopení vytvořených pravidel je zařazení aktivit na fixaci žáků. Učitel uvede pár konkrétních situací a žáci sami určí, zda se jednalo o porušení pravidel a případně kterého konkrétního bodu (Mertin, Krejčová, 2013, str. 225).

V průběhu školního roku je potřeba zpětné vazby, tedy vyhodnocení dodržování pravidel společně v diskuzi mezi učitelem a žáky. Učitel vede k zamyšlení žáků nad tím, zda vytvořená a stanovená pravidla vedou k hlavnímu cíli, že se všichni žáci cítí ve třídě dobře (Tesařová, 2016, str. 57).

V případě dodržování pravidel je vhodné využívat systém odměn. Odměny jsou přizpůsobené věku žáků. Například u starších žáků formou odměny může být žolík, kterého žák

může použít v den, kdy nechce být ústně zkoušen. Dalšími osvědčenými příklady jsou třeba drobné věcné odměny za dobré chování nebo mimoškolní akce (Tesařová, 2016, str. 55).

Učitel vede k uvědomění, že pravidla nám všem pomáhají ke spokojenému životu ve společnosti a je kladen důraz na pochopení, že pokud se pravidla poruší, konkrétní žáci ponесou důsledky svého nepřijatelného chování.

Tvorba pravidel chování ve třídě pomáhá prevenci nevhodných forem chování žáků, k identifikaci konkrétního nepřijatelného chování a vede k žáky k zodpovědnosti za vlastní chování. Opatření spočívá ve stanovení jasných, konkrétních a srozumitelných hranic v chování žáků. Pravidla fungování v kolektivu třídy je potřeba nastavit předem, aby všichni žáci ve třídě věděli, které chování je přijatelné a které nikoliv (podle předlohy RVP ZV).

2.3.2 Školní parlament

Dalším faktorem hrající roli v utváření chování žáků a mající podíl na vztahu žáka ke škole je školní parlament. Dřívějším termínem se školní parlament označoval jako žákovská samospráva. Žákovská samospráva se v pedagogickém slovníku definuje jako „*samosprávný orgán, vytvářený žáky nebo studenty školy. Vznikl na školách v USA a Švýcarsku koncem 19. století. Dnes existuje ve většině zahraničních škol i v ČR. Plní různé funkce, např. pomáhá udržovat kázeň a pořádek, pomáhá dosahovat lepších studijních výsledků nebo spoluřešit otázky hospodaření. Progresivním trendem je podpořit spoluúčast žáků na životě školy a připravovat je na občanský život*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, str. 389).

I přestože došlo ke změně názvu, hlavní cíle tohoto školního orgánu zůstávají stejné. Cíle školního parlamentu v souvislosti s cíli definovanými v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání je vedení žáků k otevřené komunikaci o vlastních potřebách a problémech, připravovat žáky k tomu, aby se projevovali jako svébytné, svobodné a zodpovědné osobnosti, připravovat žáky k uplatňování vlastních práv a naplňování vlastních povinností v reálných situacích, v průběhu jejich vzdělávání a vzájemného soužití ve škole. Dalšími cíli jsou umožnit žákům, aby skutečně a účinně ovlivňovali život školy, ve které se vzdělávají a v neposlední řadě umožnit žákům, aby převzali spoluodpovědnost za proces a podmínky svého vzdělávání a za rozvoj vlastní osobnosti. Organizační struktura parlamentu umožňuje všem žákům podílet se na životě školy formou návrhů a připomínek k různým aspektům života školy. Zástupci žáků volení žáky se pravidelně setkávají, přednášejí návrhy a připomínky žáků ke vzdělávacímu procesu, k prostředí a k vzájemnému soužití ve škole. Pro nalezení optimálních řešení je důležitá komunikace mezi parlamentem a vedením školy (podle předlohy RVP ZV).

2.4 Chování žáků při vyučovací hodině

Každý učitel, ať už začínající nebo učitel s letitou praxí, se setkává o svých hodinách s chováním žáků, které není adekvátní. Různorodost školních tříd i základních škol nám dávají za pravdu, že každá třída v každé škole má své specifické faktory (ne)ukázkového chování, podle kterých bychom mohli jednotlivě každou třídu determinovat. Samozřejmostí zůstává fakt, že jiné chování projevuje žák 1. třídy, žák 5. třídy a žák 8. třídy. Pokud však navštívíme jednu 8. třídu a druhou 8. třídu, i zde budou pestré rozdíly v chování. Právě ona každá jedinečná třída je složena z různých osobností, pocházejících z odlišného sociálního prostředí.

Podle Kyriacoua (2005) vzájemné působení faktorů v rodině žáka a ve společnosti, ve které se žák pohybuje, hraje hlavní roli v příčinách neukázněného chování. Kyriacou dále zmiňuje příčiny hrubé nekázně, které vycházejí ze situací učitelova nudného výkladu, zadávání přílišného množství práce a z používání nevhodných poznámek na problémové žáky (Kyriacou, 2005, str. 44-50).

Někteří učitelé shazují vinu na počet žáků ve třídě, ale nemusí tomu vždy tak být. Nezáleží tak na počtu žáků ve třídě, ale především na osobnosti učitele. To jak učitel dokáže zaujmout probíranou látkou, jak komunikuje s žáky, jak připraví průběh vyučovací hodiny a jak vede třídu jako celek v jednotném chování, jsou právě ty stěžejní požadavky, kterými si učitel zjedná ve třídě pořádek. Třídy s větším počtem žáků mohou být mnohdy ukázněnějším příkladem než třídy, kde je například dvojnásobně menší počet žáků (Cangelosi, 2009, str. 24-25).

S nástupem možnosti inkluzivního vzdělávání se mohou ve třídě objevit žáci s různými obtížemi. I tato skutečnost přináší daleko vyšší nároky na práci učitele v hodině. Složení třídy může být s žákem se specifickou poruchou učení, žák s vrozenou poruchou pozornosti a chování, žák s poruchami autistického spektra aj. I přestože by vedle těchto žáků měl sedět asistent pedagoga, vztahy v takto heterogenní třídě bývají komplikované a na průběh hodiny v udržení pozornosti a kázně žáků mají nesmírný účinek.

Jak ve svém díle zmiňuje Pokorná (2010), nelze řešit poruchy učení a poruchy chování odděleně. S ohledem na problematiku, kdy v dnešní době učitelé čelí výraznému nevhodnému chování žáků při hodině, je možná o to těžší rozlišit chování žáka charakteristické pro specifickou diagnózu poruchy. Máme tím na mysli, co si „může“ dovolit vzhledem k jeho poruše, a co už je za hranicí tolerantnosti. Zkratka AD/HD (deficit pozornosti a hyperkinetická porucha chování) je nám již delší dobu známa. V rámci této duševní choroby, je velice důležitá znalost a připravenost učitelů na práci s těmito dětmi, které budou mít ve svých hodinách.

Hyperkinetická porucha má typické symptomy pro sociální adaptaci, např. neschopnost se přizpůsobit vrstevníkům, nerespektování pravidel nebo akceptace sociálního prostředí s jeho očekávanými nároky na chování. Je nutné brát v úvahu osobnost dítěte, temperament, schopnost adaptace, míru úzkosti atd. a eliminovat vnější příčiny, které by negativně mohly působit na koncentraci dítěte. Pro co nejsnazší intervenci dětí s hyperkinetickou poruchou ve škole autorka podotkla všeobecné zásady jako např. řád a určité rituály při sestavování průběhu hodiny, nácvik sociálních dovedností, prostředí třídy s klidným dojmem, mít dobré vztahy se svými vrstevníky aj.

V neposlední řadě poznamenáme poruchy chování jako sekundární symptom specifické poruchy učení. Jako příklad v publikaci je uvedena dyslexie a s ní čtyři typy reakcí dětí, které se nepovažují za vhodné (Pokorná, 2010, str. 149):

- a) Obranné a vyhýbavé mechanismy – v závislosti na tlaku, který je na dítě vyvíjen, spíše dítě odmítá spolupracovat.
- b) Kompenzační mechanismy – děti se nemohou prosadit svými výkony, zkouší to tedy šaškováním, vychloubáním a vytahováním se.
- c) Agresivita a projevy nepřátelství – neúspěch vzbuzuje u dítěte napětí, které se snaží odreagovat agresí.
- d) Úzkostné stažení se do sebe – považují se za méněcenné, proto jsou děti neklidné a labilní. Tento strach ze školy se může projevit velkým nechutenstvím.

V naší škole, kde pracuji, všichni žáci s diagnostikovanou AD/HD mají svého asistenta. Občas pouze jeden asistent ale nestačí, jelikož se ve 3 třídách, kde vyučuji, vyskytují ještě žáci s jinou poruchou učení, tudíž by bylo zapotřebí se věnovat také jim, ale na to už bohužel nejsou finanční prostředky.

3 Cesta ke kázni

Cesta ke kázni žáka s problémovým chováním může být běh na dlouhou trať. Záleží na mnoha okolnostech jak na této polykauzální problematice pedagogičtí pracovníci a hlavně učitelé o svých hodinách pracují. Každý učitel je osobnost, která má svůj způsob výuky a své odpracované roky na půdě školy. Můžeme tedy předpokládat, že učitelé s letitou praxí mají svoje „figle“, jak si poradit s neukázněným žákem, bude-li to ještě v přijatelných mezích chování žáka a v síle jednoho učitele. V následující kapitole se budeme věnovat řešení kázeňských problémů, nejdřív si ale musíme ujasnit, jak určíme nekázeň ve škole, jaké jsou projevy školní nekázně a proč k nekázni dochází.

Kdo je vlastně problémový žák? Takový žák se do své kategorie dostane podle svého způsobu jednání a chování ve škole. Podle výzkumu provedeným Auger a Boucharlat ve Francii je problémovým žákem jedinec, který vyrušuje při hodině a odmítá pracovat. Žák vyrušuje v hodině svou agresivitou, vyvolává (ne)záměrně konflikty, provokuje a je neklidný (Auger, Boucharlat, 2005, str. 11-12).

Čáp a Mareš (2007) uvádí další chování u žáků, které označujeme za problémové, i mimo hodinu. Tím jsou např. záškoláctví, šikana, krádeže a další. O těchto typech nekázně se ještě zmíníme v podkapitole řešení konkrétních kázeňských problémů. (podle Čáp, Mareš, 2007, str. 566)

3.1 Diagnostika školní nekázně

Bendl (2011) předpokládá, že „základem prevence a nápravy nekázně je odhalení její existence respektive zjištění jejích forem, frekvence a závažnosti“ (Bendl, 2011a, str. 42).

Jedním z nejběžnějších školních přestupků na školách je šikana. Nemusí to být pouze šikana fyzická, ale i psychická. Děje se všude, ve třídě o hodinách, ve třídě o přestávkách, v celé školní budově i mimo ni. Učitel, který je zatížen profesionální slepotou stěží sotva pozná čeho je občas svědkem. Pokud jde o šikanu, která je viditelná na první pohled, mělo by se ihned zasáhnout ze strany pedagogických pracovníků. Pokud si však nejsme jisti, zda se opravdu jedná o šikanu, pokusíme se odhalit její existenci. Nejvhodnější metodou získání informací o výskytu kázně a nekázně ve škole je metoda pozorování.

Tato metoda využívaná při pedagogickém výzkumu nemusí být prováděna pouze ze strany učitelů příslušné školy. Škola o provedení pozorování ke svému výzkumu může požádat např. studenty pedagogických fakult. Varianta má i pro žáky svůj klad, protože při dotazování

bývají žáci k lidem „zvenčí“ upřímnější, než k některým svým učitelům, a bude to pro žáky snazší cesta, jak si případně postěžovat na svůj „pobyt“ ve škole.

Pozorování představuje sledování činností žáků, záznam této činnosti, její následnou analýzu a vyhodnocení (Bendl, 2011a, str. 42).

Střelec rozlišuje volné pozorování, kdy učitel projevy žáka záměrně nevyvolává, ale pouze zaznamenává. Při řízeném pozorování učitel projevy žákova chování vyvolává a zasahuje do nich (Střelec, 2011, str. 161-162).

Podle Pettyho (2013) je *„nejlepší metodou, jak nalézt problémy i jejich řešení, bývá rozmluva po vyučování a mezi čtyřma očima pojatá jako partnerský dialog“* (Petty, 2013, str. 115). Tato metoda pro odhalení kázeňského problému je rozhovor. Rozhovor je dobrý způsob, jak umožnit žákovi, aby se nebál komunikace s učitelem a mohl tak učitelovi sdělit osobní či důvěrné informace, které chce učitel získat. Jelikož rozhovor vychází z verbální komunikace, považuje se tato metoda za vhodnou u osob, které mají potíže s psaným slovem.

Zároveň se jedná o časově náročnou metodu z hlediska realizace výzkumu, proto nelze touto metodou oslovit kvantitu respondentů. Navázáním osobního kontaktu může výzkumník hlouběji proniknout do postojů oslovených osob, upřesnit a doplnit otázky a výzkumníkovi navíc rozhovor umožní lepší pochopení smyslu samotných odpovědí. Za nejvhodnější typ rozhovoru se považuje polostrukturovaný rozhovor, při němž jsou respondentovi nabídnuty alternativy odpovědí, a bude požádán, aby případně jeho odpovědi objasnil nebo vysvětlil. Důležitá je tematická organizace rozhovoru, hned na začátku se doporučuje namotivovat dotazované subjekty a navodit osobní vztah. Pokud zrealizujeme předvýzkum, můžeme na jeho základě pozorně zvážit, jakým způsobem budeme zaznamenávat data, ať už písemně, nebo prostřednictvím jakéhokoliv technického nástroje. Pokud chceme zjistit, zda se ve škole vyskytují kázeňské přestupky a v jaké míře, není vhodné se vybraných respondentů (žáků) ptát hned počátku na podstatu výzkumné problematiky.

3.2 Projevy školní nekázně

Bendl (2011) uvádí proměnu forem školní nekázně žáků s postupujícím časem a poukazuje na negativní styl chování, který je úzce spjatý na pokrok dnešní doby v oblasti vývoje nových technologií. S postupem času se vytratily některé dřívější projevy chování žáků označované jako nekázeň např. rouhání se nebo projevy bezbožnosti. Na rozdíl šikana, vulgárnost a drzost ve školách roste a přibýly i nové kázeňské přestupky např. výhružné

telefonáty oznamující výbušniny ve škole, vyrušování pomocí mobilů či nošení zbraní do školy. Některé nepřijatelné formy školní nekázně přetrvávají dodnes a jsou označovány jako staronové přestupky např. konzumace alkoholu, užívání drog či kouření (Bendl, 2011b, str. 36-37).

Kázeňské přestupky jsou podle Bendla (2011) děleny do dvou základních kategorií, na přestupky vůči spolužákům a na přestupky vůči učitelům. V případě některých projevů chování žáků je těžké rozhodnout, zda se jedná o nekázeň, či nikoliv a některé formy nekázně jsou zařazeny v obou kategoriích, jelikož není zprvu jasné, zda jsou přestupky mířeny proti spolužákovi nebo vůči učiteli. Mezi kázeňské přestupky vůči učitelům (případně škole) podle autora patří drzost, vulgárnost, vandalismus, šikana, záškoláctví, lhaní, pomlouvání, házení petard, pozdní příchody, přepisování známek v žákovské knížce, používání taháků, nepozornost, vykřikování při hodině, používání mobilů aj. Za nekázeň vůči žákům jsou považovány rvačky, krádeže, vulgárnost, poškozování osobních věcí spolužáků, odmítání pomoci spolužákům, bojkotování práce ve skupině, rozšiřování fotek spolužáků aj. Pokud se bude jednat o nejednoznačný akt nekázně, primárně nám k hledání odpovědi slouží školní řád, ve kterém je ustanoveno, zda se opravdu jedná o kázeňský přestupek. Některé záležitosti např. piercing, tetování, nošení konkrétního druhu oblečení můžou být v rozporu se školním řádem a je jen na řediteli jak se k danému problému postaví, jelikož se škola může některým problémům předem vyhnout. Jak již zmiňuje autor, konzervativní část učitelského sboru může určité věci odmítat, zatímco zbytku učitelů některé věci nemusí vůbec vadit (Bendl, 2011b, str. 38-40).

Otázkou pro nás zůstává, jaký postoj zaujme učitel k žákovi, kterému bude konkrétní nejednoznačný projev nekázně u žáka vadit, přestože si žák tento projev ve škole nadále může dovolit. Setkáváme se s tím dennodenně, např. používání mobilních mobilů je velice sporné a je to jedno z aktuálních témat, které rozděluje učitelský sbor. Dle našeho názoru, pokud budeme určité věci zakazovat, o to více se budou porušovat. Považujeme tedy za dobré, sdělit žákům přijatelnější cestou zákaz používání mobilních telefonů o vyučovacích hodinách a zkusit jim vysvětlit proč to není vhodné.

3.3 Příčiny neukázněného chování

V první kapitole jsme si vymezili pojem kázeň a zároveň jsme si vysvětlili, že chování jedince (žáka) nebude záležet pouze na jednom jediném faktoru. Pokud chceme zjistit, co stojí za chováním žáka, musíme diagnostikovat příčiny nekázně. Jak uvádí Bendl (2011) ve své publikaci, po diagnostikování příčin školní nekázně vytváříme preventivní opatření pro řešení nekázně. Volíme vhodné kázeňské metody a prostředky podle toho, s jakými příčinami

spojujeme dané chování dítěte. Nesprávné určení příčin nekázně může mít neblahý dopad na celkovou nápravu nekázně. Pro vedení žáků k dobrému chování se učitelé musí orientovat v jejich potřebách a dostatečně své žáky znát. Učitel, který k těmto problémům nemá potřebné kompetence, může učinit mnoho vážných chyb pro momentální i budoucí chování žáků (Bendl, 2011a, str. 74).

Geoffrey Petty (2013, str. 117-121) mezi nejčastější důvody příčin kázeňských problémů uvádí:

- a) Nevhodná příprava práce pro žáky - učitel musí zadávat úkoly promyšleně, aby žáky nenudily.
- b) Žáci mohou zkoušet učitele – žáci častokrát zkouší, co si mohou k učiteli dovolit. Měla by být učitelem nastavená jednoznačná hranice, za kterou učitel své žáky nepustí.
- c) Snaha upoutat pozornost - učitel by měl brát na vědomí, že někteří žáci potřebují pozornost okolí, takže by měl žáky naučit, že pozornost si mohou získat pouze příhodnými prostředky.
- d) Stres – problémové chování může vznikat vinou zhoršeného prostředí doma.
- e) Učitel užívá své formální autority neúčinně – jestliže učitel nastavil ve třídě pravidla, musí trvat na jejich plnění.
- f) Hledá se viník – pokud učitel neví, kdo je viníkem problémové situace, neměl by nikoho obvinít bez důkazů. Učitel musí být neustále ve střehu, pokud se viník přizná, učitel by měl viníka pochválit za čestnost a o kázeňském přestupku si popovídat o samotě.

Dalším autorem hledající příčiny nevhodného chování je Chris Kyriacou. Kyriacou zastává názor, že žáci se chovají nevhodně tehdy, pokud k tomu mají patřičný důvod. Na danou problematiku pohlíží očima žáka a uvádí ve své publikaci (1996, str. 97) tyto stěžejní důvody nekázně:

- a) Nuda – hodiny nesmí být nudné, učební činnost musí být pro žáka zajímavá a nesmí trvat příliš dlouho.
- b) Dlouhotrvající duševní námaha – jejím důsledkem může být neschopnost žáků splnit zadaný úkol.
- c) Neschopnost splnit zadaný úkol – splnění úkolu zadaný učitelem může být opravdu nad žákovy síly. V tomto případě by měl učitel pomoci.

- d) Projevy sociálního chování – ve vyučovacích hodinách jsou znát žákovské vztahy, např. přátelství nebo konflikty se spolužáky.
- e) Nízká sebedůvěra žáka vzhledem ke školní práci – pokud dříve byli žáci neúspěšní ve školních činnostech, mohou prožívat úzkost a strach z dalšího selhání a zároveň projevovat nechuť danou činnost opakovaně vykonat.
- f) Problémy v emoční oblasti – ve spoustě případů žáci vyrušují, protože se snaží upoutat na sebe pozornost. Obvykle je obtížné zapojit tyto žáky do chodu činností. Špatné ovládání emocí může ústít do násilného chování záměrně či nezáměrně.
- g) Špatné postoje – důležitost dobrých výkonů není pro všechny žáky stejná a nemusí pro ně představovat pozitivní hodnotu.
- h) Nepřítomnost negativních důsledků – jestliže žák začne vyrušovat, je učitelovou prací, aby vrátil žáka co nejrychleji do pracovního procesu. Pokud učitel nezareaguje, četnost výskytu chování se bude zvyšovat.

Bendl (2011) vysvětluje možnou obecnou teorii nekázně, kterou můžeme použít při jasné identifikaci faktoru, jenž se podílí na vzniku neukázněného chování. Teorie je modifikací teze z oblasti kriminalistiky. Ta říká, že kriminalita se šíří tou měrou, jakou se vyplácí. Pokud aplikujeme tezi na školní kázeň – nekázeň žáků ve škole se šíří tou měrou, jakou se žákům vyplácí. Jako jednoduchý příklad, kdy se žákům kázeňský přestupek vyplatí, můžeme uvést používání taháků či napovídání. Děti (žáci) vidí na vlastní oči i skrz mediální činnost, jak se chovají někteří lidé a jakých se dopouštějí podvodů a trestných činů, přičemž bývají často nepostizitelní a ve svém chování tak nadále pokračují. Poměry ve společnosti, které panují, tak mají obrovský vliv na (ne)ukázněnost žáků (Bendl, 2011a, str. 78-79).

Součástí teoretických znalostí o nesprávném chování dětí je Dreikurova teorie čtyř cílů nevhodného chování, na kterou odkazuje Bendl ve své publikaci (2011b, str. 79). Základy teorie vychází z psychologického hlediska celé problematiky. Dreikurs vysvětluje, proč se děti chovají nevhodným způsobem. Autor uspořádal špatné chování dětí do čtyř základních skupin:

- a) Pozornost – dítě je přesvědčené, že někam patří, pokud si ho někdo všímá.
- b) Boj o moc – dítě někam patří, když poroučí ostatním a ukazuje kdo je tady pánem.
- c) Pomsta – dítě někam patří pouze v případě, když ubližuje jiným.
- d) Vyhnout se neúspěchu – dítě někam patří, pokud přesvědčí ostatní, že od něho nemají nic očekávat.

Abychom byli schopni vést dítě ke kázni a výchovně na něj působit, musíme chování dětí nejdříve rozumět. Nejen učitelé, kteří umí porozumět chování svých žáků, mají lepší výchozí postavení k ovlivňování dětí. Podle Dreikurse je třeba vidět cíl, kterého děti chtějí svým chováním dosáhnout. Cíle nesprávného chování vycházejí z chybných přesvědčení dětí a nemusí si vůbec uvědomit příčiny svého chování.

4 Řešení kázeňských problémů

Nedílnou součástí vzdělávacího procesu je výchova dětí ve školním prostředí. Mnoho učitelů si tento fakt nepřipouští, nebo snad ani nechce. Právě tito učitelé berou svou profesi jako pouhé předávání vědomostí a znalostí. Nikoliv neberou v potaz, že pokud neplatí ve třídě žádná pravidla a pozornost dětí směrem k učivu je minimální, může mít jejich postoj výrazně negativní vliv na studijní výsledky žáků. Kázeň ve třídě závisí hlavně na povaze učitele a na jeho dobrých schopnostech si zorganizovat vyučovací hodinu. Učitelé, kteří nekázeň žáků zvládají bez větších problémů, používají zpravidla širokou škálu prostředků. Jen málokdy si učitelé nevědí rady a vždy jsou schopni zareagovat něčím novým. Největším problémem bude řešení přestupků u začínajících učitelů, kteří nemají tolik zkušeností a žáci zkouší, co vše si můžou dovolit nebo co učitel vydrží. Hodně začínajících učitelů by si mělo říct o rady starších zkušenějších kolegů, neboť jedním z faktů, proč nováčci ze školství odcházejí je, že neustojí tlak ze strany žáků. V mnoha případech nevědí jak u přestupků reagovat a nastoupí u nich pocit, že profesi nezvládají.

Školní nekázeň má řadu podob. Vzhledem ke složitosti problematiky radíme jednotlivé projevy nekázně některému obecnému postupu, který je zaměřen na řešení školní nekázně. Je potřeba přistupovat ke každému žákovi individuálním způsobem, protože na každého žáka platí něco odlišného.

Bendl (2011a) ve své publikaci uvedl několik pravidel, které poskytují pomoc zejména začínajícím učitelům. Tyto kroky se opírají o vědecké poznatky týkající se dané problematiky. Autor navrhuje postup jako vodítko a celou věc můžeme shrnout do tří bodů, jak by učitel měl v případě řešení nekázně postupovat:

- a) rozpoznat projevy neukázněného chování žáka
- b) zjistit pravděpodobné příčiny jeho nekázně
- c) na základě zmapování příčin nekázně, vlastní výchovatské zkušenosti či po konzultaci s příslušnými odborníky volit optimální přístup k žákovi

4.1 Kázeňské prostředky k nápravě žákova chování

Existuje velké množství kázeňských metod a prostředků, které musí učitelé a vychovatelé kombinovat tak, aby se zvyšoval jejich účinek. Při výběru kázeňské metody musí pedagogičtí

pracovníci přihlížet k věku žáka, k osobnosti žáka, k situaci, v níž je a k dalším okolnostem dané situace.

Podle Střelce (2011, str. 98-99) by se měl učitel při řešení kázeňských přestupků zaměřit na příčinu a okolnosti porušení. Poté by měl učitel znát osobnostní charakter žáka jako např. vztah ke škole, vztah ke spolužákům, rodinné podmínky aj.

Petty ve své publikaci (2013, str. 124-125) uvádí výčet opatření, které jsou seřazeny podle stupňující se přísnosti žákova neukázněného chování:

Tyto body lze praktikovat bez přerušení výkladu.

- a) učitel se podívá na žáka
- b) učitel chvíli hledí do očí žáka
- c) učitel jde směrem k žákovi a přitom mu hledí do očí, chvíli zůstává v jeho blízkosti
- d) učitel hledí na žáka a může zavrtět hlavou nebo se na žáka zamračí

S těmito body učitel musí přerušit výklad.

- e) učitel se zarazí v řeči, hledí na žáka, dokud si toho nevšimne, poté učitel pokračuje ve výkladu
- f) učitel jmenuje žáka bez dalšího vysvětlení
- g) učitel položí žákovi otázku k učivu týkající se probírané látky
- h) učitel přeruší výklad a požádá žáka o vhodné chování
- i) učitel přeruší výklad a položí otázku týkající se jeho chování
- j) učitel si promluví s žákem po hodině
- k) učitel pohrozí žákovi přesazením
- l) učitel přesadí žáka
- m) učitel nakáže žákovi, aby mu ukazoval svou práci po skončení hodiny
- n) učitel pohrozí žákovi, že jeho chování ohlásí třídnímu učiteli nebo vedení školy
- o) učitel ohlásí žákovo pokračující nevhodné chování
- p) učitel ohlásí žákovo chování písemně
- q) učitel podepíše písemný závazek, že bude dodržovat určitá pravidla chování

Petty (2013, str. 125-126) zdůrazňuje, aby učitel nepostupoval mechanicky, ale aby zvážil vhodnou formu opatření. Za důležité rovněž považuje sebevědomý a vyrovnaný postoj učitele.

Trest se musí postupně zostřovat. Aby učitel zůstal v očích ostatních žáků důvěryhodný, musí svou hrozbu splnit. V tomto případě důslednost zároveň posiluje autoritu učitele.

Za nepřijatelnou metodu považuje většina odborníků tělesný trest, protože mohou u žáků zapříčinit názor, že násilí je v pořádku (Bendl, 2004, str. 118). Jak už jsme ale zmínili v první kapitole, tělesné tresty jsou nyní přísně zakázány.

Definice trestu dle pedagogického slovníku je „*Jedna z forem negativního motivačního působení žáka ve škole i doma. Jde o záměrně navozený následek toho, že žák špatně splnil nebo nesplnil uložené požadavky. Trest má přinejmenším dvě funkce: informační (konstatování nesprávnosti chování, postupu výsledku) a motivační (navozuje u žáka motivační konflikt, prožitek neúspěchu, frustrace). Žák někdy v trestu vidí ještě třetí funkci (vyjádření negativního osobního vztahu učitele či rodiče k sobě, projev osobní nedůvěry, vyjádření neperspektivnosti vztahu)*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, str. 316). Trest by měl napravit chování žáka, je lepší tedy použít mírnějšího trestu než přehnaného. Trestat je možné pouze tehdy, pokud žák chápe, že trest je spojený s jeho konkrétním chováním a ne s jeho osobou. Jestliže dojde k trestání, a žák nebude chápat proč, může dojít ke ztrátě důvěry k učitelovi. Tresty mohou vykazovat rozličný účinek. Buď dítě napraví své chování, nebo se trestem aplikuje obrácený účinek, a to v pokračování nevhodného chování se zvýšenou mírou.

Kázeňskými prostředky dosahujeme cíle výchovy. Chceme, aby se děti chovaly slušně a nepropadly projevům nekázně. V nejrozumnější literatuře najdeme mnoho doporučení kázeňských prostředků, které patří do kategorie prevence. Obst (Kalhous, Obst a spol., 2002, str. 367-368) zařazuje mezi vhodné prostředky povzbuzení, pochvalu či odměnu. Podle autora by za dlouhodobě dobrou práci (nebo chování) měla být udělena pochvala. Pro Pettyho (2013, str. 131) je důležitý přístup, který posiluje dobré chování prostřednictvím uznání. I když podle Čápa a Mareše (2007, str. 254) výchova založená na odměnách má lepší výsledky, než výchova užívající tresty. Poukazují zároveň na negativní účinek pochval. V rámci častých odměn se dítěti ztěžuje hledání vlastní vnitřní motivace.

Bendl (2004, str. 44-52) ve své starší literatuře zmiňuje charakteristické prvky učitele, které automaticky vedou k ukázněnému chování a které jsou určité aktuální i dnes. Učitel si má vybudovat u svých žáků vážnost a má si vydobýt jejich lásku a důvěru. Pro Bendla je kázeňským prostředkem vše, co napomáhá k ukázněnosti žáků. Z nekonečného množství možností autor zmiňuje tyto kázeňské prostředky:

- a) Zvyšování sebevědomí žáků – ve škole žákům můžeme projevit úctu, pozornost, uznání a blízkost.
- b) Pěstování důvěry a spolupráce mezi žáky – žáci mají na sebe vzájemně spoléhat, spolupracovat, věřit jeden druhému a učit je ke kooperativnímu učení.
- c) Rozvíjení pozornosti, soustředěnosti a sebeovládání žáků – v rámci rozvíjení pozornosti, v případě nedostatečné koncentrace při výuce, můžeme aplikovat různá cvičení pro posílení soustředěnosti.
- d) Charakteristiky učitele napomáhající ukázněnosti žáků – učitel má přísně a nestranně dbát na dodržování školních pravidel a v jejich prosazování být zcela důsledný.
- e) Výchovný styl učitele – učitel respektuje osobnosti žáků, je vůči nim spravedlivý, umí užívat odměn a trestů, zná strategie výchovy a podporuje samostatnost a iniciativu žáků.
- f) Náhodné situace, které žákům ukáží, jak mají učitelé náročné povolání – jakákoliv situace či „prohození rolí“ mezi žákem a učitelem, aby i žáci pochopili, že učitelské povolání je těžké.
- g) Pěstování odolnosti žáků vůči agresivitě a nátlaku ze strany spolužáků – oblast týkající se projevů nekázně žáků vůči spolužákům. Jde o nácvik obrany proti fyzické a psychické šikaně. Žáci si budují vlastní odolnost proti „vyhecování“ k určitým projevům nekázně.

Žádná metoda není sama o sobě dobrá či špatná, účinná či neúčinná. To znamená, že neexistuje univerzální metoda, která platí na všechny žáky, za každých okolností a na všech školních předmětech. Kázeňské prostředky nejsou jedinou možností, jak ukáznit žáky. Volba kázeňských prostředků a přístupu ke kázni závisí na filozofii učitele a na charakteru učebního předmětu. Jiné prostředky použijeme v matematice, jiné při jazycích a jiné při výchovách. V každé době společnost ovlivňuje pohled na užívané prostředky. Určitě je dobré prostředky střídavě kombinovat a postupně přicházet na nové způsoby, jak zvládnout kázeň v hodinách a při tom minimalizovat ztrátu času. A jak už jsme již jednou zmínili, žádný prostředek není ani dobrý, ani špatný, ale vždy závisí na podmínkách.

4.2 Konkrétní kázeňské problémy na ZŠ a jejich řešení

V této podkapitole zmíníme konkrétní případy, kdy dochází na základních školách ke kázeňským problémům. Jsou zde každodenní problémy, se kterými přicházíme ve škole do

styku. Když k některému projevu nežádoucího chování dojde, mnoho učitelů zprvu tyto problémy řeší domluvou, občas se ale vyskytnout i závažnější přestupky, jež se musí řešit. Jak jsme již zmínili v předchozí podkapitole, máme tu některé možné kázeňské prostředky, které použít při řešení nekázně.

Mezi nejběžnější každodenní projevy nekázně patří horním příčkám šikana. Šikanu v pedagogickém slovníku (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, str. 297) definují jako „*Fyzické, psychické či kombinované ponižování až týrání žáků obvykle jinými žáky, vzácněji dospělými. Iniciátory šikanování bývají žáci vyšších ročníků, žáci starší, fyzicky vyspělejší, žáci osobnostně či sociálně narušení.*“ Nejnovější formou šikany je kyberšikana, která si klade za cíl někomu ublížit nebo ho zesměšnit za použití elektronických prostředků. Mládež se baví tím, že na mobilní telefon nahraje spolužákovu situaci, ve které ho někdo může šikanovat a následně dochází k rozesílání nebo uveřejnění videa na sociální síť. Občas je těžké šikanu odhalit a záleží na mnoha podmínkách, proč k šikaně vůbec dochází. Dost zásadní je zde rozdělení šikany v pohlaví. Zatímco chlapci šikanují fyzicky, dívky šikanují psychicky. Při odhalení šikany je důležité postupovat velice opatrně, kvůli následujícímu postupu. Pokud si škola není schopna poradit sama, měla by vyhledat pomoc kvalifikovaných externích zaměstnanců.

Dalším velkým problémem je záškoláctví, což je „*Jev, kdy se žák úmyslně, bez omluvitelného důvodu a bez vědomí, popř. souhlasu rodičů nezúčastňuje vyučování a zdržuje se mimo domov*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2013, str. 382). Jedná se o přestupek, kterým žák zanedbává školní docházku a zároveň porušuje školní řád. Nebývá spojeno s dalšími typy rizikového chování, které by negativně ovlivňovalo osobnostní vývoj jedince. Jelikož školní docházku eviduje třídní učitel, jedná se o prevenci. V případě podezření na záškoláctví se obrací na zákonného zástupce nezletilého žáka, nebo může požádat o spolupráci příslušný správní orgán. Školy si upravují postup v případě záškoláctví samy a vyvodí kázeňské postihy např. napomenutím, důtkami aj. (Metodický pokyn MŠMT, 2002). Kyriacou (2005) uvádí příčiny záškoláctví z důvodu nezáživných hodin, příliš těžkou práci, neporozumění si s učitelem, šikany, příliš přísnou atmosférou aj. Jestliže žák nedochází do školy na hodiny ke konkrétnímu vyučujícímu, je důležité opatrně prozkoumat, zda v této souvislosti nehraje negativní vztah mezi žákem a učitelem (Kyriacou, 2005, str. 49-50).

Pokud dochází ve třídě (nebo ve škole) ke krádežím, setkáváme se zde s velkým problémem, protože tato forma nekázně může narušit vztahy mezi žáky na delší dobu. Žáci většinou kradou ze zvědavosti, nebo protože nemají peníze, aby si něco koupili. Mnohdy si ještě ani neuvědomují následky. Za vhodné se považuje řešit situaci pouze s žáky, kterých se

problém týká. Jestliže ale není znám viník a nikdo se nechce přiznat, situace se řeší před celou třídou. Učitel může požádat o spolupráci s pedagogicko-psychologickou poradnou nebo s policií. Důvody, proč žáci kradou, jsou různé. Jeden z nejčastějších důvodů krádeží je vyrovnání se dítěte vrstevníkům.

V posledních letech se velice rozšířil problém s používáním mobilních telefonů po celou dobu ve škole. Na tento problém hledí každá škola rozdílným způsobem. Rozhodně ne všichni kantoři budou pozitivně hledět na používání mobilů, ale při některých hodinách se dá efektivně využít. O tomto problému jsme se zmínili již v předchozí kapitole. Pokud žákům bude zdůrazněno, že s mobilem můžou pracovat s dovolením vyučujícího, a to v konkrétním plnění zadaného úkolu, bude to mnohem efektivnější, než absolutně žádná nemožnost používání telefonů. Co by se nemělo tolerovat, je používání mobilů při testech.

Kázeňských problémů je na základních školách mnoho. Ať už se jedná o krádež, šikanu, opisování nebo třeba i lhaní žáků vůči učitelovi, je vždy právě na vyučujícím, jak se k řešení daného problému postaví, a nikdy by se neměl bát říct si o pomoc.

4.3 Individuální výchovný plán

„Individuální výchovný plán (dále jen IVýP) je účinný způsob práce s žáky s problematickým chováním, který vede k individualizaci přístupu, ke zvýraznění preventivních opatření i lepší spolupráci s dítětem i jeho rodiči než přístup založený na sankcích. Formálně má ve finální fázi podobu písemné dohody mezi žákem, rodiči a školou, která obsahuje popis konkrétních opatření všech zúčastněných, která mají vést k řešení potíží s chováním. IVýP může být koordinován výchovným poradcem, třídním učitelem či školním psychologem nebo speciálním pedagogem“ (Mertin, Krejčová, 2013, str. 205).

Koncept Individuálního výchovného plánu vznikl v roce 2010 na MŠMT ČR a ve školních rocích 2011/2012 a 2012/2013 proběhlo pokusné ověření na 63 školách, s primárním zaměřením na základní školy. Cílem tvorby IVýP je zmírnění nebo odstranění problematického chování žáků a prostředkem je pomoc, podpora a spolupráce. Školy byly do pokusného ověření zařazovány na základě jejich pozitivních odpovědí na výzvu ministerstva, které informovalo o možnosti zapojení se. Jediným kritériem pro zařazení žáka do programu byl výskyt rizikového chování a konečné rozhodnutí bylo na řediteli školy. Cílem ověřování bylo zkusit novou formu školní péče o žáky, kteří narušují výuku a následně postupy při řešení rizikového chování. Za základní charakteristiky byly stanoveny velikost školy a umístění školy. Využití nástroje IVýP bylo v průběhu dvou let ověřováno na práci s 1489 žáky, z toho 70% chlapci a 30% dívky.

Z celkového počtu dětí se jednalo o 70% žáků druhého stupně ZŠ. Ve sledovaném dvouletém období pokusného ověřování byly nejčastěji řešeny případy nenošení pomůcek, neplnění domácích úkolů, nevhodné chování ke spolužákům, vyrušování, odmítání práce při vyučování a vulgarita. Jedním z důležitých atributů IVýP je přijetí osobní zodpovědnosti za vznik či trvání rizikového chování žáka, a to jak ze strany zákonných zástupců, tak i ze strany školy. Mezi rizikovými faktory ze strany rodičů se nejčastěji objevovala nedostatečná kontrola, nedostatečná spolupráce, nevhodný příklad a ohrožení výchovy. Z hlediska školy v 3,4 % byla označena jako rizikový faktor nedostatečná spolupráce školy s rodinou a žákem a z 2 % se jednalo o nedostatečnou kontrolu žáka. Většina škol do procesu zapojila třídní učitele, výchovné poradce a školní metodiky prevence. Dodatečná spolupráce byla nejčastěji zmiňována s psychology z pedagogicko-psychologických poraden, psychiatry, pediatriy a Policií ČR. Pravidelná setkávání pedagogických pracovníků s žáky a zákonnými zástupci probíhaly v rozmezí několika dnů, až po schůzky v rozmezí půl roku. Na základě získaných dat za oba dva školní roky MŠMT posoudilo účinnost ve 20 % případů úplného odstranění rizikového chování žáka, kdy tato pozitivní změna trvala déle jak tři měsíce. V 60 % případů došlo ke zlepšení chování žáků, kdy některé projevy neukázněného chování zcela vymizely a některé přetrvávaly. V posledních 20 % případů se ve sledovaném období nepodařilo dosáhnout pozitivní změny (Souhrnná závěrečná zpráva z dvouletého pokusného ověřování IVýP, 2013, str. 6 - 26).

Dle souhrnné zprávy by školy navrhovaly podporu využívání IVýP v praxi ostatních škol, a na mnoha školách je program využíván, kde hodnocení je velmi na dobré úrovni. Jedná se o písemnou dohodu mezi třemi stranami (škola, zákonný zástupce a žák), přičemž rodiče nejsou povinni plán podepsat. I v tomto případě, kdy rodiče nepodepíší dohodu, má program význam jako potvrzení toho, že škola hledala způsob řešení na zlepšení chování žáka. Nelze žádnou ze zúčastněných stran k této formě spolupráce nutit, protože neexistuje žádná závazná podoba ani jednoznačné legislativní ukotvení. Z hlediska struktury nemá program žádnou závaznou podobu formuláře, pouze navrhované formuláře a metodické doporučení pro práci v rámci řešení.

Na škole, kde působím jako učitel, není žádný IVýP a doposud žádný nebyl. Ředitelka školy mi sdělila, že na naší škole jsou konkrétní dohody s rodiči některých dětí, ale ke skutečnému IVýP se staví negativně.

5 Prevence

Každý učitel, ať už chce nebo nechce, řeší o svých hodinách problémové situace žáků. O prostředcích, jak zvládnout případnou nepříjemnou situaci jsme psali v předchozí kapitole. Zároveň už jsme se dotkli tématu ohledně prevence neukázněného chování, které rozebereme v této kapitole trochu podrobněji.

Prevence je podle pedagogického slovníku „*Soubor opatření zaměřených na předcházení nežádoucím jevům, zejména onemocnění, poškození a sociálně patologickým jevům*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, str. 218). Ve slovníku je dále rozlišena primární prevence, zaměřená na celou sledovanou populaci, sekundární prevence, zaměřená na rizikové jednotlivce a skupiny, a terciální prevence, zaměřená na minimalizaci následků nebo pokračování nežádoucích jevů u jedinců.

Obecný cíl stanovený MŠMT na období 2013-2018 byl tento: „*Výchova k předcházení, minimalizaci či oddálení rizikových projevů chování, ke zdravému životnímu stylu, k rozvoji pozitivního sociálního chování a rozvoji psychosociálních dovedností a zvládání zátěžových situací osobnosti jako standardní součást výchovně vzdělávacího procesu v prostředí českých škol zabezpečovaná kvalifikovanými a kompetentními osobami a institucemi a dále pak motivace k opuštění rizikového chování, pokud již nastalo a ochrana před dopady rizikového chování, pokud již nastalo ve výrazné formě*“ (MŠMT, Strategie primární prevence 2013-2018, vyd. 4. 3. 2013).

Ačkoliv podle ročního rozmezí je aktuálně již po tomto období, na webových stránkách MŠMT je stále soubor mezi metodickými dokumenty strategie prevence, ke kterým v roce 2017 byly přidány ještě zásady přístupu k dětem, žákům a studentům s PAS (porucha autistického spektra) v rámci vzdělávacího procesu.

Jelikož se v rámci prevence střetávají obory pedagogika, psychologie, sociologie aj., je důležité, aby pedagogové absolvovali vzdělávací kurzy v oblasti prevence rizikového chování. Je otázkou školy, jak předchází rizikovému chování a jak škola postupuje v případě výskytu. Podle legislativy jsou školy povinny se řídit zákony a vyhlášky v oblasti prevence rizikového chování.

Miovský (2015) ve své publikaci zmiňuje hlavní cíl školské prevence, abychom v maximální možné míře předcházeli vzniku rizika pro zdraví všech žáků a současně je potřeba redukovat důsledky spojené s konkrétními projevy rizikového chování. V samotném středu pozornosti stojí úkol zamezit co největšímu počtu osob (žáků), aby nepropadly výraznějším

projevům rizikového chování. Nemůžeme předpokládat, že u všech žáků se tento plán uskuteční. Neovlivníme rodinné zázemí a výchovu, onemocnění, etnické rozdíly atd. (Miovský, 2015, str. 33)

Podle Bendla (2011) řešení problému kázně ve škole je ve třech základních rovinách, které se navzájem kombinují. Jedná se o rovinu prevence, která spočívá v organizování výuky a života takovým způsobem, aby se kázeň vůbec neobjevila. Další rovinou je náprava, která v sobě zahrnuje moment prevence a poslední rovinou je výchova ke kázni, která současně umožňuje předcházet vzniku nekázně (Bendl, 2011a, str. 147-150).

Autor podle své osobní zkušenosti a z vlastních výzkumných šetření navrhuje opatření na poli školní kázně a nabízí přehled doporučení k podpoře kázně jako obecné kategorie, nikoli k řešení jednotlivých projevů nekázně. O opatření na podporu kázně ve škole uvažuje v rámci čtyř platform, které tvoří škola, vedení školy, učitelé a žáci. Všechny jsou beze sporu důležité, nás ale nejvíce zajímá platforma vedení školy a platforma učitelé.

Pokud se budeme bavit o platformě vedení školy, vedení by mělo mít jasnou a ucelenou představu jak vést žáky k dobrému chování a jakou kázeň od žáků vyžadovat. Vedení školy musí koukat na problematiku kázně z širšího hlediska, tudíž za důležité považujeme výběr členů učitelského sboru, který bude stabilizovaný, protože časté střídání učitelů zabraňuje hlubšímu poznávání žáků. Dále by vedení školy mělo povzbuzovat učitele a případně je korigovat. V případě řešení kázeňských problémů, budou učitelé „klidnější“, když vedení školy bude pevně stát na jejich straně.

Velice obsáhlá je platforma učitelé, kteří jsou v každodenním styku s žáky. S prevencí nekázně je důležité pracovat hned od začátku povinné školní docházky. Chceme zamezit případnému neukázněnému chování, takže vymáháme dodržování pravidel hned od počátku. Úspěšně můžeme vychovávat pouze ty žáky, které dobře známe díky nasloucháním žáků a věnováním pozornosti. Již jednou už jsme zmínili, že někteří učitelé mají jediný úkol svého zaměstnání a to naučit žáky faktům jednotlivých předmětů. Minimálně třídní učitel nebo učitel občanské výchovy by měl s žáky diskutovat ohledně zodpovědnosti, slušnosti a samozřejmě o kázni. Učitel je příkladem slušného chování a nese celou řadu charakteristických vlastností, které napomáhají ukázněnosti žáků. Ve výchovném procesu učitel nezapomíná na kázeňské zásady, které působí ve vzájemné kontinuitě (Bendl, 2011a, str. 162-167).

5.1 Minimální preventivní program

Minimální preventivní program (dále jen MPP) je konkrétní dokument školy, který se zaměřuje na výchovu žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich osobnostní a sociální rozvoj a rozvoj jejich sociálně komunikativních dovedností. MPP se zpracovává na jeden školní rok a zodpovídá za něj školní metodik prevence. Program je založen na podpoře vlastního jednání žáků, různých formách preventivní práce se žáky, zapojení celého pedagogického sboru školy a spolupráci se zákonnými zástupci žáků školy. MPP podléhá kontrole České školní inspekce, průběžně se hodnotí a vyhodnocení jeho realizace za školní rok je součástí výroční zprávy o činnosti školy. Koordinace tvorby a kontrola realizace patří ke standardním činnostem školního metodika prevence. Pro tvorbu MPP musí spolupracovat třídní učitelé, kteří spatřují rizikové chování ve třídě (Miovský, 2015, str. 140-142).

Minimální preventivní program školy by měl zahrnovat a popisovat následující:

- a) Pojetí a cíle primární prevence – škola by měla mít jasno, jaké cíle chce v rámci primární prevence v daném školním roce realizovat.
- b) Klima školy – odráží vzájemné vztahy mezi žáky, učiteli, ale i s rodiči.
- c) Odbornou péči – s žáky pracují vzdělaní lidé a s potřebnými dovednostmi v oblasti prevence rizikového chování.
- d) Popis současného stavu problematiky rizikového chování na škole.
- e) Aktivity v prevenci rizikového chování – ve škole budou prováděny programy, které jsou zaměřeny na projevy rizikového chování a budou realizovány zaměstnanci školy i externími organizacemi.
- f) Vzdělávání učitelů – učitelé se musí průběžně vzdělávat v oblasti rizikového chování, aby mohli poskytnout žákům adekvátní péči.
- g) Zajištění spolupráce s rodiči – pro účinnou primární prevenci, je důležitá komunikace mezi školou a rodiči, kteří by měli být informováni o aktivitách školy.
- h) Měření efektivity programu – vyhodnocení programu.

5.2 Pedagogičtí pracovníci v roli vychovatele

Ve škole na žáky působí mnoho zaměstnanců, jak pedagogických, tak i nepedagogických zaměstnanců např. školník, kuchařka, uklízečka. Ale i ti mohou dát žákovi za nevhodné chování poznámku. Co si z toho vezmou rodiče a samotní žáci, je jen na nich. Podívejme se ale na pracovníky, kteří snad silněji působí na žáky. Přestože si v dnešní době všichni velice stěžují na rodiče v prvotní roli vychovatele, tak i rodiče žili a žijí v konkrétní době, ve specifickém

prostředí, působí na ně společenské podmínky, média apod. Společnost v některých případech působení rodiny posílí, v jiných případech zase silně narušuje. Pro některé děti je rozhodně vliv učitelů na jejich životní cestě prospěšný, protože učitelé mohou působit na dítě mnohdy více než samotní rodiče.

Každá mince má dvě strany, a pokud se podíváme na druhou stranu, úloha učitelů je ztížena tím, že pracují s dětmi, na které již několik let před nimi působili rodiče. Požadavky na děti budou jiné doma a jiné ve škole. Učitelé doufají v co možná nejrychlejší adaptabilitu a přizpůsobení na školní prostředí, musí ale počítat s tím, že u některých dětí to je proces rychlejší, u jiných dětí se mění pozvolněji. V podkapitole Učitel a jeho autorita zmíníme jednoznačnou klíčovou úlohu učitele při výchově, tedy i dodržování kázně žáků ve třídě a ve škole. Je pravda, že učitelé nejsou specialisté na řešení zejména závažných výchovných problémů, nicméně základní postupy zvládání výchovných problémů osvojené mít musí.

Při poradenství žákům je zapojeno více osob, vedením školy je určen výchovný poradce, jehož funkce se v rozsahu liší od tradiční práce pedagogického pracovníka. K výkonu jeho standardní učitelské profese přibývají další povinnosti v souvislosti s výchovným poradenstvím. Spolupráce výchovného poradce se školním metodikem prevence rizikového chování představuje důležitou oblast. Práci školního metodika prevence rozebereme více v následující podkapitole.

Dalšími pracovníky, kteří se podílejí na výchově žáků ve škole, jsou školní psycholog nebo školní speciální pedagog. Důležité u těchto pozic je vyjasnění kompetencí a náplň práce jednotlivých zaměstnanců. V ideálním případě jsou ve škole oba, ovšem nemusí tomu tak být a v některých školách není ani jeden. Někteří psychologové dochází do škol pouze v určitých dnech. Další specifickou funkcí, v níž výchovní poradci spolupracují, jsou asistenti učitele nebo asistenti konkrétních žáků (Mertin, Krejčová, 2013, str. 114-116).

Školní poradenské pracoviště v optimálním případě vlastní výchovného poradce, školního metodika prevence, školního psychologa a školního speciálního pedagoga. Pouze výchovný poradce a školní metodik prevence jsou ve škole povinnými zaměstnanci. Je důležité, aby všichni znali náplň svou i svých kolegů.

5.2.1 Školní metodik prevence

Školní metodik prevence (dále jen ŠMP) vykonává činnosti metodické, koordinační, informační a poradenské. O těchto činnostech vede písemnou dokumentaci. Každá škola musí mít svého ŠMP, na větších školách můžou být i dva. Je to nejkompetentnější osoba v oblasti

prevence rizikového chování na škole. Je to pedagogický pracovník školy. Úzce spolupracuje s vedením školy, třídními učiteli a v případě potřeby je ve spojení s mimoškolními pracovišti, které jsou zaměřené na prevenci. Koordinuje preventivní aktivity na škole. ŠMP musí absolvovat specializační studium 250 hodin, aby měl kvalifikační předpoklady pro výkon práce. Škola musí zajistit pro práci školního metodika prevence potřebné provozní podmínky. Důstojné prostředí je nezbytné pro konzultace školního metodika s žáky a jejich rodiči. Pracovník musí rovněž umožnit vedení evidence a dokumentace o žácích, protože s výkonem činnosti metodici zpracovávají důvěrné a citlivé údaje o žácích, případně i o jejich rodičích. Úroveň služeb má ve školách různou kvalitu a nasazení školního metodika prevence jsou v praxi různé. Podle průzkumu uvedeném v publikaci Miovského (2015) by někteří respondenti vůbec nevyužili služeb ŠMP. U dalších jedinců by záleželo na typu problému. Problémem zde může být pozice ŠMP v očích dětí. Metodik, jemuž se mají děti svěřovat se svými problémy a důvěřovat mu, je zároveň jejich učitelem. Navíc dochází k záměně rolí mezi ŠMP a výchovným poradcem. Je potřeba lépe definovat role jednotlivých pracovníků. Nejdůležitější je přehledné a srozumitelné funkce těchto pracovníků pro žáky (Miovský, 2015, str. 121-127).

Školní metodik prevence by měla být osoba, která bude velice empatická a stabilní. V rámci určité odlišnosti od učitele by metodik měl rozpoznat momentální situaci, kdy v případě potřeby bude pro žáka „přítelem“, kterému může říct, co ho trápí.

5.2.2 Učitel a jeho autorita

Rodina působí na žáky jako prvotní činitel. Dále pak společnost, média, přátelé a v neposlední řadě učitel. Veškeré působení činitelů dopadají ve škole na učitele a přitom důsledky těchto činitelů nemůže nijak ovlivnit. Co ale učitel může ovlivnit je jak žák k němu a celkově ke škole bude přistupovat. To je dobrý start.

Učitel působí na výkonnost, chování, jednání a vzdělávací úroveň žáků. Ovlivňuje vztah žáků ke vzdělávání, ke spolužákům, na jejich hodnotový systém a může ovlivnit vztah ke společnosti. Představuje pro žáky model chování a jednání. Učitel pro většinu populace představuje první intenzivní a dlouhodobé setkání ve společnosti mimo rodinu. Vliv působení učitele je silný a efekt může mnohdy převyšovat vliv tak proměnných faktorů, jako je předcházející výkonnost žáků, počet žáků ve třídě, heterogenita třídy, etnické a socioekonomické složení třídy (Mertin, Krejčová, 2013, str. 107-110).

Učitel bývá jako první, který přistihne žáka při kázeňském přestupku. Učitel vykonává přímou vyučovací činnost a od roku 2007, kdy došlo k úpravě pracovního řádu pro zaměstnance

škol, vykonává dohled nad žáky k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví žáků. V oblasti výchovy učitel spolupracuje s ostatními pedagogickými pracovníky, výchovným poradcem, školním metodikem prevence a zákonnými zástupci žáků. Konkretizace povinností jednotlivých kategorií pracovníků školy je uvedena v organizačním řádu. Povinnosti učitele v oblasti výchovy lze posuzovat dle RVP pro základní vzdělávání z druhů a obsahu klíčových kompetencí (Bendl, Hanušová, Linková, 2016, str. 27-34).

Autoři uvádějí tyto kompetence, které jsou odrazem výchovy a práce učitelů v oblasti kázně a rizikového chování žáků:

- a) Sociální a personální – při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá.
- b) Občanské – žák respektuje přesvědčení druhých lidí a chápe základní principy, na kterých spočívají zákony a společenské normy.
- c) Komunikativní – žák využívá získané komunikativní dovednosti k vytváření vztahů, které jsou potřebné k plnohodnotnému soužití a kvalitní spolupráci s ostatními lidmi.

Osobnost učitele hraje velkou roli v ovlivňování žáků a jejich projevech. Ještě větší roli hraje však autorita učitele. Definice někdy bývá zaměňována s oblibou učitele, ale právě oblíbenost učitele pomáhá k posílení autority. Charakteristické vlastnosti nejsou jediným faktorem, který ovlivňuje autoritu. Dalšími faktory je pohlaví učitele, věk, fyzický vzhled, jeho pedagogicko-psychologické a všeobecně kulturní znalosti a mnoho dalšího. Učitel tak působí na své žáky komplexně (Holeček, 2014, str. 94).

V drtivé většině žáci berou učitele jako nositele formální autority a měli by tedy učitele respektovat. Problém je u začínajících učitelů, kteří nevyžadují po žácích vysoké požadavky na plnění předmětů a chtějí být spíše kamarády. Na tom není nic špatného, ovšem požadavky mají být určité odpovídající. Pokud učitel disponuje přirozenou autoritou a působí tak na žáky, má jistým způsobem vyhráno. V tomto případě je také důležité profesionální vystupování učitelů před žáky, kteří se nebudou negativně vyjadřovat o svých kolezích. Mohla by se tím postupně snižovat míra autority nejednoho učitele a postupem času by došlo i k syndromu vyhoření. Z osobních vlastností učitele související s jeho autoritou jsou pro žáky důležité tyto - spravedlivost, pravdomluvnost, čestnost, důslednost, otevřenost, transparentnost jednání, dodržování pravidel, sebeovládání, klidné vystupování, určitá míra tolerance a přiměřená náročnost. Učitel má motivaci k učení žáků k danému předmětu ve svých rukou. Autorita je

podmíněna nejen vlastnostmi a jednáním učitele, ale také prostředím, tj. klima školy a vzájemné vztahy mezi pedagogy (Vališová, Kasíková, 2011, str. 445-455).

Někteří autoři zmiňují současnou krizi autority. Primárně mluvíme o ztrátě úcty k autoritám ale i ke starším lidem u mladé generace. Jedná se především o počátek upadajícího respektu autority u rodičů dětí. Celkovou nespokojenost s politickým systémem státu a tudíž i následným snížením autority učitelského povolání v novodobé společnosti zmiňuje Strouhal (2013). Autor poznamenal, že pokud tu máme celkové odmítání autorit, je to důsledek již zmiňované špatné politické situace (Strouhal, 2013, str. 92).

„Ukázněnost není důsledkem aplikace jedné zázračné výchovné metody, ale výsledkem celého výchovného působení a způsobu života“ (Střelec, 2011, str. 99).

EMPIRICKÁ ČÁST

6 Charakteristika výzkumu

V bakalářské práci se zaměřujeme na školní kázeň a v případě porušení kázně na řešení problémů. Určité projevy chování žáků vychází ze tří důležitých míst, které je ovlivňují. Tím jsou rodina, škola a společnost (Střelec, 2011, str. 95). Nejedná se však o začarovaný kruh? Společnost vše hází na školu a rodinu. Rodina vše na školu a škola na rodinu. Jelikož jsme ale všichni součástí společnosti, není tu na místě, abychom si stěžovali a házeli všechny problémy na druhé. Kázeňské problémy, které se ve škole vyskytují, můžeme eliminovat nebo jim jistými opatřeními předcházet. Společnost volá po přísnějším režimu školy, ale škola a učitelé v ní mají omezené prostředky jak s touto problematikou pracovat.

V teoretické části jsme se zabývali obecnými aspekty kázně, které působí na dnešní žáky, jak bychom mohli pracovat na jejím posílení a v případě jejího porušení vyhledat vhodnou metodu jak nekázeň potrestat.

V empirické části této práce budeme zkoumat, jak učitelé udržují kázeň na jedné základní škole v Praze. Je těžké najít účinnou a efektivní metodu pro řešení kázeňského přestupku. Některé řešení problémů vyžaduje čas a intenzivnější práci. Nás ale nejvíce zajímá, jak učitelé na této škole postupují v případě nevhodného chování žáků ve vyučovacích hodinách. Celá koncepce výzkumu vychází z teoretické části práce.

6.1 Cíl výzkumu

Hlavní cíl výzkumu jsme si stanovili, jak se učitelé vypořádávají s nekázní problémových žáků ve vyučovacích hodinách a co žáky ovlivňuje k dodržování pravidel v jednotlivých předmětech na vybrané základní škole.

6.2 Metodologie výzkumu

Pro uskutečnění kvalitativního výzkumu nejprve zvolíme metodu přímého pozorování v 7. a v 8. třídách základní školy v Praze. Vybrali jsme si tyto třídy na doporučení paní ředitelky, protože jsou z hlediska kázně problémové. Pozorování proběhne v rozdílných předmětech, abychom viděli rozdílné řešení nekázně žáků učiteli v jednotlivých předmětech. Zaznamenání pozorovaných tříd proběhne v denních rozestupech, aby byla zajištěna objektivita vyučovacích hodin. Po sběru dat provedeme shrnující analýzu průběhu hodin.

Pro další získání potřebných informací poté zrealizujeme polostrukturovaný rozhovor s námi vybranými učiteli a žáky. Metodu považujeme za vhodnou, jelikož potřebujeme poznat problém v nejširším kontextu a potřebujeme různé názory učitelů a žáků, protože obě dvě strany hrají roli v utváření podmínek vyučovacích hodin. Vzhledem k uskutečnění rozhovorů s učiteli i žáky se pokusíme najít společného jmenovatele, proč se o hodinách vyskytuje či nevyskytuje nekázeň, a jak se řeší.

Jako doplňující skutečným rozhovor se školním metodikem prevence téže školy, ve kterém položím otázky ohledně efektivity prevence.

Základní výzkumné otázky, které budeme zkoumat u vybraných učitelů:

- 1. Je pro Vás nekázeň ve vyučovacích hodinách častým narušitelem?**
- 2. S jakou nejčastější podobou nekázně se ve svých hodinách potýkáte?**
- 3. Jakým způsobem řešíte kázeňské problémy ve vyučovacích hodinách?**
- 4. Máte konkrétní strategii jak nekázni předcházet?**
- 5. Jaké jsou podle Vás další důležité faktory působící na vhodné chování žáků v hodinách?**

Základní výzkumné otázky, které budeme zkoumat u vybraných žáků:

- 1. Jsou ve škole nějací učitelé, u kterých nedáváš pozor. Co ti na jejich hodinách vadí? Jací jsou?**
- 2. Co děláte v hodinách nevhodného, že to učitelům vadí?**
- 3. Jak má učitel řešit věc, která mu v hodině vadí a třeba ho i ruší?**
- 4. Jak by se podle tebe měli všeobecně učitelé v hodinách chovat, aby všichni spolužáci dávali pozor a cítili se dobře?**

6.3 Výzkumné prostředí a soubor respondentů

Základní škola v Praze 5, kde je prováděn výzkum, byla otevřena roku 1986. V současnosti škola vzdělává 650 žáků od 1. do 9. ročníku a zaměstnává téměř 40 učitelů. Pro výzkumné šetření jsme oslovili tuto velkou školu, kde se podle široké veřejnosti a dle recenzí ve velkém vyskytovaly kázeňské problémy. Před 6 lety se vyměnil ředitel školy, za tu dobu došlo k výraznému snížení kázeňských problémů, především ve vyučovacích hodinách. Předpokládáme, že za těmito změnami muselo stát velké úsilí práce.

Školu jsme dále vybrali, protože jsou zde učitelé, kteří tu učí přes 20 let, někteří i od otevření školy, tudíž předpokládáme, že po navštívení jejich hodin získáme široký záběr na naši problematiku. Zároveň ale navštívíme hodiny učitelů, kteří jsou nováčky v pedagogické praxi.

Na základě pozorování vybereme k rozhovoru právě ty žáky, kteří budou projevovat známky nevhodného chování o vyučovacích hodinách, případně budou napomínáni vyučujícími. Pro věcnost, pokud budeme moct, vyzpovídáme 2 žáky (případně žákyně) s problémovým chováním a 2 žáky, kteří budou vykazovat ukázněnost. Ty vybereme po předcházející konzultaci se třídním učitelem. Ve výsledcích rozhovorů nebudeme zohledňovat toto rozdělení žáků, a to ani v pohlaví.

Všem učitelům i žákům bude zajištěna po rozhovorech a ve výsledcích práce anonymita.

6.4 Předvýzkum

V přípravné výzkumné fázi jsem zrealizoval ověření charakteru metodiky na škole, kde učím. Jelikož nemám tolik zkušeností z pozorování tříd, rozhodl jsem se v rámci hospitace u svého kolegy provést první krok výzkumu. Zaznamenal jsem si průběh hodiny, ve kterém jsem sledoval hlavně naše problémové žáky. Celou vyučovací hodinu zaznamenávat pouze 2 žáky mi přišlo zdlouhavé a nekorespondovalo mi sledování s tím, co jsem chtěl primárně sledovat, a to kázeňské prostředky kolegy na nevhodné projevy chování.

Výzkumné otázky pro rozhovor s učiteli jsem na základě rozhovoru s mým kolegou pozměnil. Změna se týkala konkrétnějšího zaměření otázek na strategii učitelů jak nekázní předcházet.

Za důležitou považuji přípravu a porozumění otázek pro žáky. Požádal jsem dva své žáky, jednoho ze sedmé třídy a druhého z osmé třídy. Oba žáci jsou ve většině hodinách neukázněni a vychází jim snížená známka z chování. Měl jsem jisté obavy, jak budou reagovat. Musel jsem ale oba chlapce pochválit, že k otázkám přistupovali zodpovědně a s důvěrou ke mně. Slíbil jsem jim, že o jejich odpovědích nebudu s kolegy mluvit. Ještě v průběhu rozhovoru, s prvním z nich, jsem pozměnil srozumitelnost otázek. Pro následující výzkum zůstala v původním znění pouze otázka číslo 1.

Předvýzkum proběhl v první polovině února.

7 Realizace pozorování

Pozorování ve škole proběhlo po skončení jarních prázdnin v druhé polovině února. Předpokládalo se, že žáci budou živější a budou si neustále mezi sebou sdělovat, jaké měli prázdniny. Pozorování začalo třídou 7. A, dalšími dny následovalo pozorování osmých tříd. Učitelé i žáci byli předem seznámeni, že předmětem pozorování bude celkový průběh hodiny. Někteří žáci si vůbec nevšimli, že s nimi ve třídě je někdo navíc, což v některých případech bylo pro výsledky pozorování mnohem účinnější.

7.1 Třída 7. A

Počet žáků: 30, počet nepřítomných v hodinách 1-2 žáci, bez žádného potřebného asistenta pedagoga

Předmět: Občanská výchova – pozorování 1 vyučovací hodiny

Hodiny občanské výchovy probíhaly v pořádku. Klid o této hodině panoval nejspíše proto, že na tento předmět mají žáci paní učitelku třídní a je to první hodina v pondělí, takže žáci působili ještě rozespale. Na tento předmět jsou žáci střídáni v prezentaci aktuálních zpráv ze světa na začátku hodiny. Pozornost žáků směřovala k rychle měnícím se aktivitám v hodině, skupinové práce a diskuze nad probíraným tématem o ekologii a následný zápis do sešitu. Paní učitelka procházela třídou a vyzývala jedince ve skupinkách ke spolupráci s ostatními. Po projití učitelky se začali žáci mezi sebou občasně bavit, co dělali o prázdninách, což zvyšovalo hluk ve třídě. To ihned učitelka zaregistrovala a připomněla žákům, že budou diskutovat o tématu.

V této hodině byli napomenuti pouze jeden žák a jedna žačka. Žák, který vyrušoval spolužáka, byl napomenut s řečnickou otázkou paní učitelky, kam má žáka posadit, aby neotravoval. Žák sice odpověděl asi na chodbu, ale bez další zpětné reakce. Žákyně byla napomenuta, že místo psaní diktovaného zápisu si kreslí do sešitu obrázky. Paní učitelka žákyni řekla, aby kreslení nechala na hodiny výtvarné výchovy, které třída má na konci vyučovacího dne.

Předmět: Český jazyk – pozorování 2 vyučovacích hodin

V hodinách českého jazyka a matematiky je třída rozdělena na dvě skupiny. Jedna polovina třídy jde na český jazyk a druhá polovina třídy má matematiku, poté se vymění. Všechny hodiny jsme uskutečnili pozorování na českém jazyce.

Hodiny začaly opakováním látky z minulých hodin. První skupina byla rozdělena přibližně stejným počtem chlapců a dívek. Žáci vykřikovali na paní učitelku bez přihlašování.

Učitelka reagovala a vyvolávala pouze ty žáky, kteří se přihlásili. Ti, kteří nebyli vyvoláni se, začali nahlas bavit mezi sebou. Chvíli to paní učitelka tolerovala a doufala, že se uklidní, což se nestalo. Následovalo napomenutí, že dojde k rozsazení těch, kteří vyrušují a sdělila jim, že pokud chtějí něco říct, tak se mají přihlásit. 5 chlapců v zadních lavicích seděli po jednom, což byla předem domluvená prevence. I přestože docházelo k měnícím se aktivitám, ať už žáci četli, psali věty do sešitu, nebo chodili k tabuli, neustále někdo z žáků mluvil. Chlapci dost často mluvili sprostě, ale bez žádného napomenutí učitelky. Nejvíce v této skupině byly napomenuty dvě žákyně, které seděly spolu v lavici a stále se něčemu smály a bavily se mezi sebou. Učitelka dívkám sdělila, že příště už nebudou sedět vedle sebe. Dívky se na sebe podívaly a tichým hlasem si řekly, že zas na to stejně zapomene. Měly pravdu.

V druhé části třídy bylo 12 chlapců a 4 dívky. Tato skupina měla temperamentnější charakter, ale vždy se žáci přihlásili, když něco chtěli říct. V této skupině převažovali žáci se slabšími výsledky, ale paní učitelka jim maximálně pomáhala k pochopení látky. Někteří chlapci se váleli na stolech, kdy jim učitelka řekla, že pokud je jim zima, ať si sundají mikinu. Chlapci odvětili, že jim je zima, čímž rozesmáli zbytek třídy. Ihned ale byli všichni upozorněni, ať se okamžitě přestanou smát. Někteří žáci schválně vrzali židlemi, což učitelka ignorovala, takže po určité chvíli přestali.

Druhá skupina působila živějším dojmem, čemuž se nemůžeme divit dle počtu chlapců. I když paní učitelka napomínala dost často a možná i více dívčí pohlaví a to mírně sarkasticky, nedala nikomu v hodinách poznámku či výraznější napomenutí. Navíc mi paní učitelka sdělila, že třída je v českém jazyce slabší, kdy v 1. pololetí na vysvědčení měl jeden žák pětku, osm žáků čtyřku a velké množství trojek.

Předmět: Anglický jazyk – pozorování 2 vyučovacích hodin

V této třídě na angličtinu zůstalo ze 7. A 20 žáků, zbytek byl rozdělen s 7. B. Učitel hned ze začátku hodiny začal mluvit anglicky. To žáky drželo v pozornosti. Učitel pokládal žákům otázky anglicky a žáci odpovídali česky, což učitele nepotěšilo, takže je vyzval, aby odpovídali anglicky. Některé dvojice se začaly mezi sebou bavit, ale to hned učitel zaregistroval a očním kontaktem jednotlivé dvojice pozoroval tak dlouho, dokud nepřestaly mluvit.

Při čtení článku z učebnice byli střídáni žáci, jeden žák se začal houpat nepřiměřeným způsobem na židli a tvářil se celkem znuděně. Učitel se na něj přísně zahleděl a žák se přestal houpat, jakmile skončil oční kontakt, žák si pod lavicí vyndal mobil z kapsy a začal si s ním

hrát. To učitel neviděl, protože se zaměřil na dvojici žákyň, které si v češtině dost hlasitě povídaly o prázdninách, zatímco jiný žák četl text z učebnice. Učitel žáka přerušil a zaměřil se na žákyně, které si až po několika vteřinách všimly, že se na ně učitel dívá. Zeptal se jich vážným tonem, jestli už skončily a dal pokyn rukou, aby se žák vrátil ke čtení textu.

V následující aktivitě učitel řekl dětem, aby si položili hlavu na stůl a zavřeli oči. Někteří kluci si z toho dělali srandu a ignorovali učitelovo sdělení. Učitel tedy zvýšil hlas a řekl v češtině, zda je tak těžké uposlechnout rozkaz.

Téměř celou hodinu seděl učitel za stolem a nevnímal ruch v lavicích. Byli převážně vyvoláváni stejní žáci spíše v předních lavicích, což odvádělo od pozornosti jedince, kteří seděli v zadní části třídy a za celou hodinu nebyli vůbec vyvoláni. 3 minuty před koncem hodiny zadal domácí úkol a zbylé minuty se žáci bavili mezi sebou a čekali na zvonění.

Další hodina probíhala podobně. Jakmile učitel spatřil nebo slyšel hlasitější dvojice v lavicích, přísně na ně hleděl, dokud se jedinci nepřestali bavit. Vždy se v této skupině našlo několik žáků, kteří nebyli napomenuti a de facto si dělali „co chtěli“.

Předmět: Výtvarná výchova – pozorování 2 vyučovacích hodin

V počtu 2 hodin jsme absolvovali pozorování výtvarné výchovy. Při těchto hodinách byl ruch hned od začátku. Žáci měli rozdělané práce ve skupinách po 4 a pracovali na společném díle. Ne všichni členové skupin se zapojovali a dělali to, co měli. Paní učitelka sice procházela třídou, ale nikomu skoro nic neřekla. Hluk a šum rozčiloval ostatní žáky, kteří svým spolužákům říkali, aby neřvali. I mezi skupinkami se žáci bavili mezi sebou a to o tématech mimo výuku. Přibližně v polovině hodiny vždy učitelka přicházela blíže ke stolům a naváděla žáky k výkonu práce. Ti odsekli, že pracují, i když to nebyla pravda.

Některé skupinky již měly hotovou část práce, tudíž začali obtěžovat své spolužáky. Obtěžování nebylo nijak napomenuto. Někteří žáci si vytáhli z batohu svačinu a svačili. Tolerováno bylo i žvýkání velkého počtu žáků. Sprostá slova, která byla říkána nahlas taktéž.

Před koncem hodin, ti žáci, kteří už měli hotovo, si sedli na svá místa, a buď odpočívali, nebo si dělali své potřebné úkoly.

Celkově hodiny probíhaly v takovém šumu, jako by byla přestávka, možná ještě více.

Předmět: Zeměpis – pozorování 2 vyučovacích hodin

I v tomto předmětu byli žáci rozděleni do skupin po 6 členech a každá skupina měla zpracovat tematickou oblast z jižní Asie. Paní učitelka sledovala průběh velice hlučného rozdělování. Žáci se měli ve skupinkách domluvit, co kdo zpracuje a jak to bude další hodinu prezentovat před tabulí. Učitelka v průběhu hodiny procházela lavicemi a kontrolovala společné plnění práce. Žáci užívali sprostá slova bez napomenutí. Někteří žáci se začali hádat nebo přetahovat o konkrétní plnění činnosti. Učitelka uklidňovala žáky hlasitějším tónem. Tato hodina byla šestá před následujícím odpoledním vyučováním. S porovnáním z předchozího dne, kdy v tu samou hodinu probíhala výtvarná výchova, byli žáci ve skupinkách v podstatě méně hluční.

Zpracování zadaného úkolu jednotlivé skupiny prezentovali před tabulí a následně napsali zápis. Tato hodina byla živější a paní učitelka musela zdůrazňovat, že to, co bude na tabuli, budou mít žáci v sešitech ještě s doplněním informací od ní. Žáci byli neustále rušní, takže učitelka začala jmenovitě napomínat, aby dávali pozor a přestali křičet. Mezitím co napomínala žáky, se začali projevovat i ostatní žáci třídy, které taktéž jednotlivě začala jmenovat a ptát se proč se tak chovají. V tomto případě se tu ztrácel čas na probíranou látku.

Žáci se uklidnili, až když učitelka začala doplňovat k jednotlivým bodům informace, které pouze diktovala a důrazně řekla, že to co diktuje, bude v budoucím testu také. Někteří žáci zápis nestíhali, takže se ptali, ale paní učitelka na ně nereagovala. Tento krok některé žáky naštval a přestali si zapisovat. Postoj učitelky na chování žáků občas vypadal trochu zoufale.

Z paní učitelky si někteří žáci dělali srandu různými výjevy a výrazy v obličeji, které považovali za vtipné. To však učitelka registrovala, bez žádných poznámek.

Předmět: Tělesná výchova – pozorování 1 vyučovací hodiny

Provedli jsme i jednu hodinu pozorování tělesné výchovy. Vybrali jsme si chlapeckou část třídy v počtu 16 chlapců. Pán učitel provedl nástup a dal pokyn k rozvíření. Následně se hrála vybíjená, u které se ukázalo, že vztahy ve třídě mezi chlapci nebudou zcela dobré. Skupiny kamarádů najdeme ve všech třídách, ovšem předmět tělocviku „umožňuje“ uvolnění svých emocí. Někteří žáci projevovali jistou agresi a vybíjeli s takovou ráží a cíleným házením míče na hlavy. V těchto případech pán učitel razantně vstoupil do průběhu hry, vyloučil jisté žáky na lavici a udělil jim napomenutí, že pokud se takto budou chovat, tak hrát nebudou.

Souhrn pozorování v 7. A

Po diskuzi s paní učitelkou třídní musíme podotknout, že vyzařuje příjemným vystupováním, ale zároveň vyžaduje patřičnou kázeň o svých hodinách. O své třídě mi sdělila, že jí velice překvapila, když do 6. třídy nastoupil nový žák, který je cizinec. Třída ho uvítala a přijala výborným způsobem. Souhlasila ale s názorem, že kluci jsou problémovější a soupeřivější. V rámci navštívených hodin hodnotíme průběhy vyučování za velmi rozdílné a přístupy jednotlivých učitelů k nevhodným projevům chování také. Je ale zajímavé, že pod vedením této paní učitelky třídní, žákům na ostatních předmětech prochází tolik projevů nekázně bez žádných poznámek. I když zde nebyli nijak výrazní jedinci, kteří by předčili chování svých ostatních spolužáků, žáci se stejnými projevy chování, jako bylo vykřikování a utahování si z učitele, se tu našli. Velké projevy nekázně jsme zpozorovali v hodinách výtvarné výchovy, kdy paní učitelka učí prvním rokem na škole a hodiny zeměpisu s 10 letou praxí paní učitelky.

7.2 Třída 7. B

Počet žáků: 28, bez potřeby asistenta pedagoga

V této třídě oslovení učitelé odmítli, abychom provedli pozorování na jejich vyučovacích hodinách. Důvodem mohla být právě vyskytující se nekázeň žáků v hodinách. Vzhledem k časovým možnostem a možnostem učitelů jsme v této třídě pozorovali pouze hodiny přírodopisu.

Předmět: Přírodopis – pozorování 2 vyučovacích hodin

Hodina začala pozdním příchodem několika žáků. Žáci do třídy vstoupili s hlasitým mluvením a sedli si bez omluvy pozdního příchodu. Těchto žáků se paní učitelka zeptala, zda mají nějaký problém a sdělila jim jasným tonem, ať už se to příště neopakuje.

Jelikož se jednalo o první hodinu přírodopisu po prázdninách, učitelka zvolila volnější tempo a otázala se, zda chce být někdo ústně zkoušen s libovolným výběrem otázky. Někteří žáci se tvářili otráveně a unaveně. Jelikož to paní učitelka postřehla, odpověděla si sama, že teda dnes zkoušet nebude. Jedna žákyně měla prezentaci na téma skupiny ptáků, a jelikož dívka měla příjemný výrazný tón, vzbudilo to u spolužáků zájem a začali dávat pozor. V průběhu prezentace měla žákyně otázky pro třídu, při čemž hodně spolužáků začalo vykřikovat bez

přihlášení, na to hned učitelka reagovala, aby neřvali a přihlásili se. Žáci, kteří nejevili vůbec žádný zájem, byli napomenuti učitelkou, že je příště z daného tématu vyzkouší.

Další hodinou se učitelka vrátila k tématu z minulého hodiny. Někteří žáci byli ihned učitelkou upozorněni, že pokud toho ihned nenechají, provede patřičné důsledky jejich chování a vztyčila prst. Učitelka se ptala na otázky, ale vyvolávala hlavně ty žáky, kteří se vůbec nehlásili. Při neustálém houpáním se na židli, pokřikováním a hlasitým smíchem se paní učitelka naštvála a řekla, že o tomto chování v jejich hodinách bude informovat třídního učitele.

Při práci s učebnicí učitelka zadala domácí úkol a zdůraznila, že úkol bude podepsaný od rodičů, aby nedocházelo k opisování.

Jednomu žákovi učitelka řekla, že přesahuje všechny hranice svým neukázněným chováním o hodinách. Upozornila ho taktéž na jeho potřebu dávat o hodinách pozor.

V průběhu hodin stála paní učitelka stranou, mluvila hlasitě a přísně, ale na některé žáky to nemělo vůbec efekt. Na sprostá slova, která si žáci občas mezi sebou řekli, nereagovala. Co ale paní učitelka vyžadovala, aby si žáci po skončení hodiny stoupili stejně, jako je tomu na začátku hodiny.

7.3 Třída 8. A

Počet žáků: 19 (8 dívek a 11 chlapců), žádná absence žáků v průběhu sledování, bez potřeby asistenta pedagoga

Předmět: Anglický jazyk – pozorování 2 vyučovacích hodin

V této třídě na angličtinu byli spojeni žáci z 8. A i z 8. B a celkem se jednalo o 13 žáků. Byl zde přítomen žák s diagnostikovanou AD/HD z 8. B a měl na pomoc asistentku. Tyto hodiny anglického jazyka probíhaly téměř bez sebemenšího projevu nekázně či jakéhokoliv rušení. Vliv na průběh hodin měl počet žáků ve třídě a především, dle slov paní učitelky, i složením. V průběhu hodin jsme zaznamenali pouze jednu negativní stránku věci a tím bylo vyvolávání a všímání si žáků sedících v zadních lavicích. Ti si ze začátku hodin, jelikož nebyli vyvoláváni a ani se nehlásili, pokládali hlavu na lavici a neprojevovali známky spolupráce. Zapojení do chodu vyučování byli až tak v druhé polovině hodiny.

Jestliže se někdo začal ve dvojicích bavit mimo téma výuky, paní učitelka to hned postrehla a zeptala se, zda něčemu žáci nerozumí a jestli potřebují pomoc. Žádné další bavení stejné dvojice se již nevyskytovalo.

Učitelka téměř vždy procházela třídou, měnila druhy činnosti, ptala se žáků, zda všemu rozumí a v případě potřeby žákům poradila.

Obě dvě navštívené hodiny působily zvládnutým dojmem, západem paní učitelky a individuálním přístupem k žákům.

Nevyskytovaly se zde žádné známky nevhodného chování žáka s hyperkinetickou poruchou.

Předmět: Občanská výchova – pozorování 1 vyučovací hodiny

Na občanskou výchovu má 8. A stejnou paní učitelku jako 7. A, tedy jejich třídní učitelka. I v této třídě byly nastaveny pravidla ohledně aktuálních zpráv ze světa na začátku hodin.

Ze začátku hodiny, byť už bylo po zvonění, třída byla velice hlučná. Učitelka upozornila, že už je začátek vyučování a ať se již zklidní. Mezitím otevřela polovinu oken, aby se vyvětralo. Na první aktualitu byl vyzván žák, který předešlou hodinu před prázdninami zapomněl na tuto přípravu. Šel před tabuli, kterou rozevíral a praštil se do hlavy, čímž rozesmál celou třídu. Třídu učitelka musela utišit velice zvýšeným hlasem, to se po pár vteřinách podařilo. Jedna žákyně se začala otáčet na spolužáka za sebou a byla ihned napomenuta, aby toho nechala. Druhou aktualitu šel přednést žák, který si vybral zprávu ohledně Radovana Krejčíře. Než začal žák mluvit, byl učitelkou vyzván k vyndání rukou z kapes kalhot. Toto předání informací žák pojal tak, aby zbytek třídy pobavil a značně vyvedl z míry k další diskuzi. Učitelka opět spontánně situaci zklidnila.

Na konci aktualit byli žáci vyzváni k ohodnocení svých spolužáků ohledně projevu a připravenosti. Žáci uměli objektivně ohodnotit své spolužáky.

Už z této hodiny bylo víceméně jasné, že žákyně, která neustále měla nutkání se otáčet na svého spolužáka, bude projevovat své chování i v dalších předmětech. Ani to, že si dala na hlavu kapuci a položila si hlavu na stůl, nevyvedlo učitelku z míry a řekla žákyni, aby nespala a dávala pozor. Otráveně tedy tak učinila.

Jak jsme si mohli všimnout, učitelka nedělá velké množství zápisů, spíše volí průběh hodiny zaměřený na diskuzi. Když učitelka začne diktovat zápis v rámci probíraného tématu, žáci si píší a dávají pozor. Jelikož učitelka neprocházela v hodině třídou, neviděla žáky, kteří

v lavicích sedí sami, že měli po celou dobu nohy na vedlejší židli. Těžko říct, zda pokládat tento akt za projev nevhodného chování, když téměř celá třída po dobu výkladu byla v klidu.

Předmět: Německý jazyk – pozorování 1 vyučovací hodiny

V této třídě zůstalo 8 žáků, z toho 5 dívek, včetně naší již zmiňované žákyně, která nedávala na občanské výchově moc pozor. Na tak malou skupinu žáků tu bylo velice rušno. V tomto případě bychom se teď zaměřili právě na onu žákyni, která neprojevovala spolupráci a spíše se rozhlížela po třídě. Jakmile se začala kdykoliv žákyně po třídě rozhlížet, učitelka ji napomenula a žákyně ji vždy odsekla „*co zase já*“, bez odezvy učitelky. Podle výrazu žákyně se snažila jazyk přetrpět.

Jakmile měli žáci pracovat ve dvojicích, žákyně odmítala pracovat ve dvojici, ale učitelka důsledně řekla, že pracovat ve dvojici bude. Bylo tedy tak učiněno, ale v tu chvíli stahovala chováním na svou stranu spolužačku, která do té chvíle byla hodná. Dívky se bavily a smály dost nahlas, v tomto případě přes početné napomínání, žákyně nepřestaly a ani nebyly rozsazeny. Když měly předvést dialog, tak se spíše předváděly.

Jakmile žáci měli pracovat s pracovním sešitem, žákyně odmítla, že je to moc daleko k její lavici a že si pro sešit nepůjde. Učitelka projevy žákyně v druhé polovině hodiny nevnímala a spíše je přehlížela, její neustále bezdůvodné vykřikování také.

Paní učitelka byla zaměřená na ostatní žáky, které aktivity na hodině bavily a přehlíželi chování své spolužačky stejně, jako tomu bylo u paní učitelky. Když už byla opravdu hlučná ve svém projevu, učitelka jí pouze řekla, ať se utiší a nevyrušuje ostatní.

Předmět: Hudební výchova – pozorování 1 vyučovací hodiny

Hudební výchova byl asi nejvíc záživný předmět na pozorování. Dostí výrazným hlasem paní učitelka sdělila třídě, že už je po zvonění. Tři čtvrtě třídy se omluvilo, že nemá notový sešit, načež učitelka dala svým výrazem najevo, že jí to je jedno, ale že budou pracovat.

Pro zpestření hodiny dala na začátku notové sudoku, někteří žáci si z aktivity dělali legraci, co je to za hieroglyfy. Během necelé minuty žák, který minulý rok propadl do této třídy, odevzdal sudoku beze slova a šel si sednout na své místo. Učitelka na to nic neřekla. Další žáci spustili, že je to nebaví, ať paní učitelka pustí písničky na internetu. Hodina začala uvolněně s používáním velkého množství sprostých slov. Ty byly napomenuty se slovy učitelky, že

někteří ve třídě mají velice vybraný slovník. Naše již známá a nejvíc projevující se žákyně nabírala na obrátkách. Když v jednu chvíli učitelka hleděla jen na ni, se zvýšeným hlasem řekla, že pokud se neuklidní, naštvou ji takovým způsobem, že to ještě neviděli.

Motivací vyplnění sudoku měla být pro nejrychlejší známka do žákovské knížky. Příčinná motivace zabrala na 3 žáky z 19. Další žákyní, která se o hudební výchově projevila, seděla hned v první lavici před paní učitelkou a začala mluvit sprostě na celou třídu, bez jakéhokoliv napomenutí. Paní učitelka se jen mlčky usmívala a pomalu se vracela k tématu z minulé hodiny. Celou hodinu seděla za stolem a vůbec neprocházela třídou, což využily některé dvojice v lavicích a vytáhly si mobil. Učitelka přes nesmírný hluk povídala o Baroku a ty, co měli sešit, vyzvala k zápisu. Jedna žákyně uprostřed řady u okna se zvedla a šla do zadní lavice se podívat ke spolužačce jen tak, což učitelku mírně naštvalo a žákyně učitelce řekla „*no tak sorry*“.

Učitelčin diktovaný zápis si psalo zhruba 6 žáků se strašně pomalým tempem. Při tom každý se znovu ptal učitelky, co byla poslední věta, to zvyšovalo ruch ve třídě ještě víc. Ti žáci, kteří nepoužívali mobil, si mezi sebou posílali psaníčka. Žáci, kteří vyplnili sudoku si ke konci hodiny mohli vybrat své oblíbené písničky a pustit si je na internetu. Nemohli se však dohodnout, kdo půjde první a co si pustí. Přibližně polovina třídy nejevila absolutně žádný zájem a ptali se učitelky, kdy už bude konec. Mezitím, co se vepředu žáci hádali o písničku, ostatní začali řešit, co budou dělat odpoledne. Když učitelka viděla, jak se všichni chovají, řekla, že si pustí písničku sama.

V průběhu hodiny přetrvával hluk. Paní učitelka má jistý přátelský přístup.

Předmět: Přírodopis – pozorování 2 vyučovacích hodin

Předposlední hodinu měla třída přírodopis s paní učitelkou třídní. První hodinu po prázdninách chtěla učitelka domácí úkol, který nemělo 12 žáků z 19. Tento fakt hned na začátku vyvolal nepříjemnou atmosféru. Zároveň se zeptala, zda chce jít někdo na zkoušení a jelikož se nikdo nepřihlásil, tak učitelka oznámila opakovací test příští hodinu. Protože byl příští téměř celou hodinu test a hodina probíhala taktéž v pořádku, zmíníme hlavně hodinu přírodopisu, která následovala po hudební výchově v ten samý den. Celá třída se chovala zcela ukázněně a tiše. Tématem byla nově probíraná látka soustavy člověka.

Z počátku vůbec nevypadalo, že by měli žáci přírodopis rádi, ale v další polovině hodiny se tento pocit vytratil. Jediný, kdo nejevil žádnou aktivitu, byl již zmiňovaný žák, který ročník opakuje.

Poté co učitelka přešla od výkladu k diktovanému zápisu, který si psali téměř všichni, až na jednoho žáka. Monotónně učitelka četla zápis, což nebylo pro žáky přijatelné, takže si začali podpírat hlavy a někteří sklouzávali ze židlí. Probuzení nastalo se zvoněním ohlašující konec hodiny.

Souhrn pozorování v 8. A

Kolektiv žáků v této třídě působil přátelským a semknutým dojmem. Nejvíce kázně žáci projeví při hodině přírodopisu s paní učitelkou třídní, u které se zdálo, že má na své žáky nesmírný vliv. Na ostatních hodinách se k našemu překvapení hůře chovaly dívky, které jsou v poměru s chlapci v menším počtu. Na všech hodinách se podobným způsobem chovala žákyně, která velice negativně dávala najevo, jak ji hodiny nebaví. Dalším zapamatovatelným byl propadlý žák, který vůbec nevyrušoval a nejevil jakoukoliv snahu spolupráce či zájem o výuku ve všech navštívených předmětech.

7.4 Třída 8. B

Počet žáků: 21, v průběhu pozorování chyběli 2 žáci, v této třídě je přítomen 1 asistent pedagoga pro žáka s AD/HD diagnózou

Předmět: Anglický jazyk – pozorování 2 vyučovacích hodin

Ve třídě byli pouze žáci 8. B v počtu 13 dětí a 2 nepřítomní. Paní učitelka v této třídě vyvolává hned na začátku hodin žáky a zkouší je z celkem velkého množství slovíček. Někteří chlapci mluví dost na hlas bez reakce učitelky. V průběhu zkoušení slovíček žák v první lavici opakovaně hlasitě zíval a otravoval své okolí. Tímto chováním byl paní učitelkou napomenut a přestal. V rámci dvou hodin, kdy učitelka zkoušela pár žáků před tabulí, aby řekli za sebe, jaké mají stravování. Žák v první lavici byl v tomto případě nejvýraznější ve svém chování a vždy musel mít poslední slovo, i když byl napomenut učitelkou. Vstupoval bez vyvolání do výkladu svých spolužáků.

Druhou hodinu učitelka zadávala projektovou práci a vypisovala podmínky splnění práce na tabuli. Při každém napsání slovíčka na tabuli se bez přihlašování učitelky ptal, co to znamená a co s tím má dělat. Bylo mu sděleno, že si nejdřív opíše vše z tabule a poté proběhne vysvětlení

pro celou třídu. To jakoby paní učitelka vůbec neřekla, protože v tom nadále žák pokračoval, a však už bez jakékoliv reakce učitelky. Když učitelka dopsala vše důležité na tabuli a začala vysvětlovat, žák ji začal skákat do řeči, což paní učitelka zarazila ukázáním prstu přes pusku, aby zmlkl a vysvětlovala projektovou práci dál. Žák začal koukat z okna a učitelku přestal nejspíš vnímat. Po tom, co učitelka dovysvětlila pravidla, žák se zeptal, jak to mají teda udělat. Paní učitelka žákovi řekla, že ruší ostatní a ať přestane otravovat, že ji to přestává bavit. Hned po výrazném napomenutí se učitelka zeptala zbytku třídy, zda zadání chápou a jestli mají nějaké otázky. Všichni kývli, že jim je práce jasná. Jen žák v první lavici se opět zeptal „co teda“ a učitelka odsekla, že se má zeptat ostatních. Ten se začal houpat na židli a začal dělat posměšky na spolužáka na druhé straně třídy, který jeho chování ignoroval. Žák se tedy začal usmívat na spolužačku, která seděla kousek od něj, ale taktéž bez reakce.

V druhé polovině této hodiny učitelka diktovala slovíčka, všichni až na tohoto žáka zapisování stíhali, proto se tedy začne ptát učitelky, zda slovíčka může zopakovat. Učitelka je tedy četla znova, aby si žák stihl vše zapsat. Zdržování průběhu hodiny ale otravovalo ostatní spolužáky. Poté žáci chodili psát překlad na tabuli a učitelka procházela lavicí. Při tom si žák v první lavici místo psaní položil hlavu na stůl. Když učitelka došla až k němu, řekla mu, že jeho chování je opravdu nepříjemné a co s tím hodlá dělat. Žák odpověděl „*asi nic*“. Učitelka zakroutila hlavou a šla dál.

Po skončení hodiny jsme se zeptali paní učitelky, zda má žák diagnostikovanou nějakou poruchu a odpověď zněla ne. Jediný žák, který se nechoval přímo úměrně vyučovací hodině, je prý ve výsledcích celkem nadprůměrný, a to i v ostatních předmětech. Na jednu stranu je přijatelné, že ostatní žáci se nenechali jeho chováním ovlivnit, ale na druhou stranu, je to škoda vůči časové ztrátě, kterou učitelka věnuje samostatnému žákovi.

Předmět: Dějepis – pozorování 2 vyučovacích hodin

Učitelka přišla 5 min po zvonění na začátku hodin. Hned zprvu se chtěla dohodnout na testu následujícího týdne. Žáci začali protestovat ohledně množství látky a prosili paní učitelku, aby test rozdělila na 2 obsahově menší. Učitelka vyšla vstříc a dohodla se s žáky, že si napíší 2 testy, i když s ne moc velkou radostí. Přibližně polovina třídy se od začátku hodin bavili a nevnímali. Učitelka napomínala žáky používáním citoslovce *hej* nebo *pšt* ale bez úspěchu. Na nabídku referátů při probírání tématu Národního obrození se nikdo nepřihlásil ani při

opakovaném nabídnutí. Ze začátku hodin učitelka opakovala na jednom promítacím plátně svoji prezentaci. Prezentace byla plná textů a bez obrázků. Učitelka k prezentaci vykládá látku i během mluvení několika žáků. Téměř nikdo si nezapisoval do sešitu. Ti žáci, kteří dávali pozor, se učitelky zeptali, co si mají zapsat, ale nedostali odpověď. Při jedné hodině pustila učitelka krátké video, u kterého si většina žáků položila hlavu na lavici. Přibližně v polovině hodin paní učitelka vyzvala ke zkoušení žáků a ostatním zadala samostatnou práci na známky. Při zkoušení žáků si téměř všichni žáci dělali, co chtěli. Žáci se smáli, bavili se nahlas, chodili po třídě a to bez napomenutí. Po skončení ústního zkoušení prvního žáka učitelka prošla lavicemi a podívala se do sešitu těch pár jedinců, kteří vypadali, že pracovali na zadané práci. Když učitelka vyzkoušela druhého žáka, vybrala si sešit vždy od dvou žáků, kteří pracovali. Před koncem hodiny se ptala žáků, kterým vzala sešit, aby učitelce řekli, co se dozvěděli. Spolupráce v hodině probíhala pouze s pár žáky, kteří vnímali, případně zpracovali zadaný úkol. Na tomto předmětu neproběhla vůbec zpětná vazba na většinu žáků, kteří rušili a nedávali pozor. Těžko jim to mít za zlé.

Předmět: Tělesná výchova – pozorování 1 vyučovací hodiny

Při tělesné výchově 8. B pán učitel čekal na nástup chlapců. Všech 11 chlapců se po nástupu rozcvičili. Žák s diagnostikovanou AD/HD v této třídě se prvně projevil. Začal rychle běhat po tělocvičně a při tom skákat po zdech nebo po žebřinách, kam posléze lezl. Učitel žáka několikrát napomenul, ale až při upozornění paní asistentky toho žák nechal. V průběhu hry fotbalu nastal pouze jeden konflikt mezi žáky. Učitel velice hlasitě zakřičel, udělil chlapcům trest v podobě kliků a sdělil žákům, že pokud se jejich chování bude opakovat, nebudou hrát a napíše jim do žákovské knížky poznámku. Po zbytek hodiny tělesné výchovy nenastal žádný jiný problém.

Souhrn pozorování 8. B

V této třídě se více projevovala chlapecká část třídy. Nechceme vyvozovat velké závěry ohledně chování této třídy, ale při jazycích byli žáci potichu a pracovali tak, jak měli až na některé jedince. Žák s AD/HD se i dle slov asistentky chová velmi dobře, ale jakmile přijde řada na tělesnou výchovu, je ve svém živlu. Dějepis není oblíbený předmět této třídy a projevy chování v průběhu hodin tomu odpovídají. Paní učitelka s 2 letou praxí učení by si mohla žáky získat odlišnou organizací hodin a změnit strukturu výkladu.

8 Výsledky výzkumu

Zatímco výzkumná metoda pozorování byla provedena v únoru, rozhovory s učiteli a žáky byly provedeny v březnu. Bereme na vědomí, že v některých případech na odpovědi respondentů mohl mít vliv časové dotace. Rozhovory byly uskutečněny jednotlivě v kabinetech učitelů. Za překvapivé považujeme pozitivní přístup žáků k rozhovorům, kdežto lehce negativně se k rozhovorům stavěli učitelé. Požádali jsme o rozhovor i pana učitele anglického jazyka a paní učitelku zeměpisu, ti ale s omluvou uskutečnění rozhovoru odmítli. V průběhu analýzy přepisu rozhovorů s žáky i učiteli nacházíme jisté souvislosti v projevech (ne)kázně žáků ve vyučovacích hodinách těchto učitelů.

8.1 Analýza rozhovorů s učiteli

Tabulka 1: Seznam učitelů, s kterými byl uskutečněn rozhovor

Učitel	Pohlaví	Předmět	Počet let praxe	Plná kvalifikace	Sledovaná třída
Učitel 1	muž	Tělesná výchova	20	Ano	7. A/8. B
Učitel 2	žena	Hudební výchova	2	Ne	8. A
Učitel 3	žena	Občanská výchova	25	Ano	7. A/8. B
Učitel 4	žena	Český jazyk	40	Ano	7. A
Učitel 5	žena	Přírodopis	40	Ano	7. B
Učitel 6	žena	Dějepis	3	Ano	8. B

Otázka 1: Je pro Vás nekázeň ve vyučovacích hodinách častým narušitelem?

U této otázky někteří učitelé ihned zareagovali *ne, rozhodně ne (...), absolutně ne..., častým ne, ale stává se (...)*. Za to paní učitelka na dějepis s úsměvem odpověděla *ano, někdy až moc*. Názorově se nám líbily reakce učitelek ve výchovně vzdělávacích předmětech. *Do výchov obecně patří trochu jiná pracovní morálka, tu bych ale primárně nenazvala nekázeň. (...) v počátku praxe jsem se s nekázní setkávala častěji. Občanská výchova je předmět, ve*

kterém se může hodně diskutovat, tudíž se může zvyšovat šum ve třídě (...). (...) je to lepší než dříve, paní ředitelka má jasno, co se ještě smí a co už je přes čáru.“

Otázka 2: S jakou nejčastější podobou nekázně se ve svých hodinách potýkáte?

V tomto případě se většina učitelů na chvíli zapřemýšlela nad odpovědí. Postupně odpovídali s úsměvem a přidávali další a další výrazy. Učitelé mluvili i o podmínkách, kdy záleží, jakou mají žáci aktuální náladu, kolikátou hodinu v ten den mají nebo zda je před prázdninami. Zároveň učitelé zmiňovali, že závisí také na třídě, ale s podobnými kázeňskými přestupky se setkávají ve všech třídách. Učitelé rovněž prozradili, že paní ředitelka stojí za zády učitelů a důrazně žákům sdělila, že nebude tolerovat žádné jejich nevhodné chování, jak v hodinách, tak o přestávkách.

Učitel 1: *„(...) mluvení a nedodržování pokynů při hrách, vulgární nadávky, občas fyzický útok na protihráče (...).“*

Učitel 2: *„Mluví mezi sebou sprostě a navzájem se popichují, případně začnou bez vyzvání chodit po třídě.“*

Učitel 3: *„(...) používání vulgárních slov, častý hledání v tašce, mluvení mezi sebou (...).“*

Učitel 4: *„Připadá mi, že neustále žákům musím připomínat, aby dávali pozor a chovali se slušně. (...) občasné vykřikování, skákání do řeči, (...) neplnění povinností.“*

Učitel 5: *„(...) narušení výuky bavením se, nepozorností, opisování (...).“*

Učitel 6: *„Setkávám se u některých žáků s velice nevhodnými komentáři (...), bavení se spolužáky, nepozornost, nepřipravenost, občas vůbec nepracují (...).“*

Otázka 3: Jakým způsobem řešíte kázeňské problémy ve svých vyučovacích hodinách?

Učitelé u této otázky odpovídali, že volí individuální přístup k žákům. Zdůrazňují ale, že pravidla slušného chování musí dodržovat všichni žáci ve třídě. Vnímají důležitost řešení nekázně žáků s poruchou učení s osobním přístupem. Učitelé také přiznávají, že záleží na jejich momentální náladě. Také podotkli, že poznámky v dnešní době moc nezabírají, jelikož pro rodiče nic neznamenají.

Učitel 1: „(...) při tělesné výchově dávám za trest kliky, v případě většího problému žákům domlouvám nebo napíšu poznámku.“

Učitel 2: „Nejprve řeším nekázeň domluvou, pokud je to neúčinné tak zápisem.“

Učitel 3: „(...) domluvou, napomenutím, poznámkou do žákovské knížky. Občas mi napomáhá humor – záleží na třídě nebo žákovi. Humor je ale v naší profesi důležitý.“

Učitel 4: „Volím individuální přístup k žákovi. Mezi čtyřma očima volím formu rozhovoru, když to nezabere, tak s rodiči.“

Učitel 5: „(...) káravým pohledem nebo důrazným slovním napomenutím (...).“

Učitel 6: „Nejdříve domluvou, podruhé napomenutím, potřetí poznámkou. (...). V případě velké nepozornosti žáků změním činnost, zaměstnám žáky (...).“

Otázka 4: Máte konkrétní strategii jak nekázni předcházet?

Pro učitele je důležitý přísný přístup k žákům. V rámci předcházení kázně berou za vhodné, aby učitel nepřipouštěl přátelský přístup k žákům a zdůraznili, že rozhodně ne ze začátku kariéry. U letitých učitelů, kteří mají za sebou desítky let praxe, zmínili projevy chování žáků za podobné, ale s častějším výskytem. Právě proto je pro učitele důležité, stát si vždy za svým a nepolevovat. U některých učitelů je velice významná připravenost každé hodiny a měnící se činnosti v průběhu hodiny.

Učitel 1: „(...) nemám, prostě to tak nějak vyplyne (...).“

Učitel 2: „Asi ani ne (...), zaměstnávat, upoutat, pozornost, ale v některých výchovách se to prostě dělá těžce (...).“

Učitel 3: „Důležité je přerušit nekázeň hned v počátku, říct co a proč se mi nelíbí (...), hlavně nevyhrožovat, pouze říct a konat.“

Učitel 4: „(...) zaujmout žáky, způsob výuky, zařazovat hry, dávat zajímavé úkoly (...).“

Učitel 5: „Prvně naznačit plán hodiny, dále dodržovat pestrost ve výuce, vyvarovat se nečinnosti žáků i při ústním zkoušení ostatní žáky zaměstnávám (...). Nejdůležitější je nastavit pravidla hned na začátku školního roku a dát žákům jasné mantinely v jejich chování.“

Učitel 6: „(...) třídu musíme zaujmout a zaměstnat vhodnou činností (...).“

Otázka 5: Jaké jsou podle Vás další důležité faktory působící na vhodné chování žáků v hodinách?

Za důležité faktory učitelé považují jak sociální zázemí žáků, tak i určité vnitřní podmínky školy. Učitelé jsou si vědomi, že mají jít žákům příkladem, takže po nich vyžadují takové chování, jako se učitelé chovají k žákům. Pokud však učitel nedostává zpětnou vazbu, jak učí nebo jak vystupuje, v důsledku to může být velice kontraproduktivní a žáci si to vyloží po svém. Proto se v některých třídách žáci chovají tak, jak „můžou“.

Učitel 1: *„Nevím, prostě se musí chovat tak, jak mají.“*

Učitel 2: *„(...) za negativní můžou být momentální okolnosti v rodině, se spolužáky, s přáteli. Za pozitivními faktory určitě bude hrát roli povzbuzování žáků učitelem (...).“*

Učitel 3: *„Žáci musí mít dané hranice svého chování. Při jejich porušení následuje trest. Na to velice rychle přistoupí a cítí se bezpečně. Hranice, které jim každý učitel vystaví, musí být rozhodně pro všechny stejné. Důslednost učitele je základ.“*

Učitel 4: *„(...) osobní příklad učitele, hlavně slušnost. Učitelův smysl pro humor a autorita.“*

Učitel 5: *„Učitel musí mít u žáků respekt. Musí být důsledný a ke všem přistupovat spravedlivě. Jsou třídy, ve kterých učitel může mít pohodový přístup a uvolnění.“*

Učitel 6: *„Žáci musí mít respekt k učiteli (...). Žáci musí mít předmět rádi nebo o něj alespoň jevit zájem. (...) záleží také hodně na atmosféře třídy.“*

8.2 Analýza rozhovorů s žáky

V metodice jsme zmínili soubor respondentů z pozorovaných tříd. Z pozorování jsme si vybrali žáky, se kterými jsme provedli rozhovor. Z oslovených 16 žáků se nám podařilo uskutečnit rozhovor s 13 z nich.

Tabulka 2: Počet žáků, se kterými byl uskutečněn rozhovor

Pohlaví/Třída	7. A	7. B	8. A	8. B
Chlapci	2	1	2	2
Dívky	2	1	2	1

Akceptujeme rozhodnutí žáků, kteří nechtěli poskytnout odpovědi pro rozhovor. Pro výsledky práce jsme chtěli provést rozhovor s žáky, kteří se nechovali v hodinách ukázněně a podle třídních učitelů budou mít snížené stupně známek z chování. Zároveň jsme provedli rozhovor s žáky, kteří v hodinách pracovali a chovali se bez žádných špatných projevů chování v hodinách. Žákům bylo vysvětleno, že jsou součástí výzkumu, takže se nemusí bát odpovědět, jak uznají za vhodné. Zároveň žákům bylo zdůrazněno, že se jedná o anonymní rozhovory a o jejich odpovědích se učitelé nedozvědí. K žákům jsme zvolili přátelský přístup, aby se při rozhovorech uvolnila atmosféra. U žáků jsme chtěli, aby odpovídali obecně ke všem učitelům.

Otázka 1: Jsou ve škole nějací učitelé, u kterých nedáváš pozor? Co ti na jejich hodinách vadí? Jací jsou?

Téměř všichni žáci negativně hovořili o předmětech dějepisu a fyzice. Hodiny fyziky jsme bohužel nenavštívili, tudíž jsme se na tento předmět doptávali. Žáci nejčastěji hovořili o předmětech, kde je pracovní morálka trochu volnější. „(...) *při dějepise fakt nedávám pozor, učitelka má moc dlouhé výklady (...). V dějepise moc dlouho mluví a neprokládá to skoro vůbec zápisem do sešitu (...). Nechápu, proč při dějáku zkouší uprostřed hodin (...). Při dějepise jsem nedával pozor, vadilo mi její rozvržení hodin. Často mě napomínala, tak jsem se nějak přizpůsobil (...). Při hodinách dějepisu nejsem ničím zabavena v průběhu hodiny a nedávám pozor, nechápu, že se ještě diví (...). (...) při fyzice nedávám pozor, protože si tam všichni dělají, co chtějí (...). Nedávám pozor na fyzice, hudebce, občance a dějáku, protože nedokážou zvládnout třídu a nestojí si za svým názorem (...). Učitelka fyziky je moc mírná, vůbec*

nenapomíná, něco si vepředu říká sama a my ostatní se bavíme o něčem jiném (...). Při hodinách fyziky se skoro každé prochází třídou nebo si házím věcmi přes celou třídu a vůbec to neřeší, tak proč bychom dávali pozor (...).“

Někteří žáci se zmínili i o jiných důvodech, proč nedávají pozor a vyrušují.

„Při matice nedávám pozor, myslí si, že když každý den budeme psát test, že se z toho (...). Schválně nedávám pozor u těch učitelů, kteří když něco provedu, tak mi to dávají sežrat celou hodinu (...). Nedávám pozor u těch učitelů, kteří ani nevědí, že jsou ve třídě, všichni jsou takoví stejní, nejsou vůbec přísní (...). Nezajímají mě skoro žádné předměty, až na přírodopis, tam bych si nedovolil nedávat pozor (...). (...) při výtvarce, hudebce, občance, prostě celkově u všech výchov nedávám pozor, jsou to zbytečné předměty (...). (...) při hudebce každé jen řve, tak si dělám něco svého, ale učitelka je super (...). Fakt mě vytáčí, když něco nechápu, že mi učitel stokrát řekne, že je to lehký na pochopení a dělá ze mě debila, tak to už pak nedávám (...).“

Otázka 2: Co děláte o hodinách nevhodného, že to učitelům vadí?

Nejčastější odpovědí bylo, že se žáci baví a uvědomují si to. Vždy ale dodali, proč tomu tak je nebo není.

„(...) povídáme si, smějeme se nahlas (...). Jsme drzí (...). (...) máme nevhodný kec. (...) nepíšeme si zápis, vyrušujeme. Neposloucháme a děláme něco jiného, než máme (...). Házíme si s věcmi po celé třídě, pokřikujeme na sebe, nadáváme si (...). (...) nedávám pozor. Chodíme po třídě a děláme si z učitelky srandu (...). Nic neděláme nevhodného, to že si neuměj zjednat klid, není můj problém (...). (...) na nudných předmětech si položím hlavu na lavici a nespolupracuji.“

Otázka 3: Jak má učitel řešit věc, která mu v hodině vadí a třeba ho i ruší?

Většina žáků se při položení této otázky zasmála. Nejčastěji žáci odpovídali poznámkou, domluvou nebo úkoly navíc.

„(...) domluvou, a když to nejde, tak i vážnějším prostředkem např. poznámkou nebo návštěvou ředitelky. (...) pokud ruší jeden nebo dva žáci, měl by učitel napomenout jen je dva a ne rvát na celou třídu. Pokud ale ruší fakt celá třída, tak ať prodlouží hodinu nebo požaduje

o její náhradu (...). Rozhodně zkoušením u tabule, to je lepší než nějaká poznámka, z toho má spíš každéj srandu (...). (...) osobně by měl těm žákům, co otravují stále ti stejní, říct že mu to vadí. Určitě napsat poznámku do žákovský (...). (...) nahlásit to třídnímu učiteli. Učitel by měl umět zařvat, aby všichni sklapli (...). Hlavně to vyřešit v klidu a ne hned ječet na všechny (...). Naučit se říkat ne, umět zapojit všechny žáky do tématu (...). Dobrý je, na začátku hodiny napsat, co se za tu hodinu má stihnout probrat a když se to nestihne, tak si to doděláme doma. To celkem zabírá. (...) no hlavně je super, když to řeší spravedlivě, aby to odnesli jen ti, co ruší a ne celá třída. Měli by si umět zorganizovat hodinu a nedávat prostor, aby se nechovali ostatní tak, jak to občas dělaj (...). Umět najít kompromis (...). Vyříkat si to s tím dotyčným po hodině a ne v hodině (...).“

Otázka 4: Jak by se podle tebe měli všeobecně učitelé na hodinách chovat, aby všichni spolužáci dávali pozor a cítili se dobře?

U této otázky museli žáci chvíli přemýšlet, případně se někteří doptali, jestli je to myšleno v dobrém nebo špatném pro žáky. Je samozřejmé, že odpovědi byly různé, ale žáci dost směřovali odpovědi k učitelům, u kterých je v hodinách časté rušení spolužáků.

„Neřvat na své žáky a vysvětlit látku v hodině a ne že si to máme přečíst sami doma (...). No abychom neměli čas na zlobení, tak bychom měli mít nějakou práci a ne, že si můžeme na některých předmětech skoro dělat to, co chceme. (...) Měli by ukázat, že jsou taky lidé a tím pádem ukázat, že mají pro nás pochopení (...). Měli by se rozhodně chovat ke všem stejně, nemám ráda urážení, které je dost časté (...). Věnovat se žákům, kteří potřebují pochopit látku více (...). (...) podchytit nekázeň už v počátku. Jinak jsou učitelé docela fajn, snaží se udělat hodiny zábavnější, i když jim to občas moc nejde (...). Myslím si, že všichni dáváme pozor, když hrajeme hry nebo děláme různý jiný věci, ne že jen čtyřicet pět minut krát několik hodin sedíme a jen píšeme do sešitů (...). (...) ne každého baví sedět tolik hodin na zadku a jen psát zápisy, i když na dějáku je toho tolik, že ani nevím co psát (smích). (...) výklad by měl být zajímavý a učitelé by občas mohli říct nějaký vtípek, to dělá málokterý učitel (...). Neurážet žáky a nepomlouvat je před ostatníma třídama, jednou o mě učitelka X řekla v jiné třídě, že jsem zkolaboval kvůli abstáku, no co to je, ještě se divila, že jsem naštvanej (...). (...) fakt nemám rád učitele týhle školy, všichni jsou stejně nudní a neuměj si zjednat pořádek. Všichni učitelé by měli být jako učitel X, ten když se naštve, tak se s žáky nemaže. (...) učitel by se měl snad bavit se všema žákama v hodině ne, než si povídat celou hodinu jen s jedním a pak když se

začneme bavit mezi sebou, tak ještě na nás řve, že nedáváme pozor (...). Hodně učitelů je až moc přísných, takže ten předmět nám akorát znechucují, ale asi furt lepší, než ty hodiny, kde jen každej řve a učitelovi je to jedno (...).“

„(...) no ať je učitel jaký chce, myslím, že pozor dávat všichni nikdy nebudem.“

9 Shrnutí empirické části

Pro vypracování empirické části jsme navštívili jednu pražskou základní školu. V únoru jsme se účastnili pozorování sedmých a osmých tříd, jak A, tak i B. Pozorovali jsme celkový průběh vyučovacích hodin vybraných předmětů, o kterých jsme předem vedli diskuzi s paní ředitelkou. Navštívili jsme hodiny českého jazyka, anglického jazyka, německého jazyka, zeměpisu, přírodopisu, občanské výchovy, hudební výchovy, výtvarné výchovy a tělesné výchovy.

Postupně jsme sledovali chování žáků a následné reakce učitelů na jejich projevy nekázně, které jsme písemně zaznamenávali. Pozornost byla věnována hlavně žákům, kteří se chovali proti „pravidlům“ slušného chování ve vyučovacích hodinách. V případě problémů nás zajímaly prostředky učitelů, kterými nekázeň v hodinách řeší. Pokud se v hodinách nekázeň neprojevovala, zajímalo nás, zda učitelé mají strategii, jak nekázní předcházet.

Občas je těžké hodnotit sám sebe a svůj styl vedení výuky. Proto jsme přibližně 3 týdny po pozorování požádali o rozhovory s učiteli a žáky, abychom získali oboustranné pohledy na naši problematiku.

Chápeme veškeré činnosti, které učitel ve své profesi musí vykonávat. Neměl by se ale bát přiznat, že někdy jsou žáci prostě více neposlušní. Avšak mohou za to vždy žáci? Na chování žáků v hodinách hraje roli mnoho faktorů. Jak ze strany žáků, tak i ze strany učitelů. Z některých odpovědí učitelů vyšlo najevo, že se s nekázní vlastně nesetkávají. Je to ale pravda? Faktem je, že v rámci rozhovorů bylo řečeno o nevnímání některých projevů nekázně v hodinách u letitých učitelů. Učitelé na této škole nejčastěji řeší vyrušování, bavení se, skákání do řeči, opisování či vulgarity. Kázeňské přestupky pak řeší domluvou, poznámkami nebo jiným vhodným prostředkem.

Z odpovědí žáků při rozhovorech lze říci, že v hodinách se chovají tak, jak jim učitelé dovolí. Při tvorbě analýzy jsme nechtěli porovnávat odpovědi žáků, kterým vychází snížená známka z chování za opakované projevy nekázně v hodinách. Chtěli jsme celkový pohled problémových žáků i žáků, kteří neprojevovali žádné nevhodné chování. Rozdělení jsme neprovedli z toho důvodu, jelikož jeden učitel stojí před celou třídou, ne samostatně před neukázněnými žáky a zvláště před neproblémovými žáky. Je samozřejmě na učiteli, jak připraví hodiny, aby snížil riziko nevhodného chování žáků v hodině a při tom přistupoval ke všem stejně.

10 Závěr

Bakalářská práce se zabývá problematikou kázně na základních školách. Téma jsem si vybral z důvodu mého učitelského působení na základní škole, kde vyučuji na druhém stupni napříč ročníky. Nejvíce se zde setkávám s problémovými žáky v sedmé a osmé třídě, kdy občas netuším, jak mám na jejich chování v hodině zareagovat. Proto jsem si vybral, pro zpracování empirické části, návštěvu jiné pražské základní školy, abych zjistil, jak zde učitelé udržují kázeň ve svých hodinách.

V teoretické části práce jsme se zabývali školním prostředím, které působí na chování žáků, možnými příčinami nekázně, projevů nekázně a jejich následným řešením. V poslední kapitole jsme se zmínili o prevenci v oblasti kázně.

Dá se říct, že příruček a publikací s řadou možných řešení kázeňských problémů existuje poměrně hodně. Fungují prostředky na řešení nekázně tak, jak mají? Asi nelze vytvořit univerzální řešení, které by platilo na všechny kázeňské problémy. Můžeme jen zkoušet a sledovat řešení, která jsou účinná a po čase ověřit, zda metody fungují. Zvláště v dnešní době, kdy se některé podoby nekázně postupně vyvíjí, vzhledem k měnící se společnosti.

Termín kázeň je pro mnohé školy citlivým tématem a pro některé autory velice rozsáhlé téma, které záleží na mnoha faktorech. Jsem tudíž velice rád, že jsem byl přijat paní ředitelkou na realizaci výzkumu v její škole. Cílem výzkumu bylo zjistit, jak se učitelé vypořádávají s nekáznými žáky ve vyučovacích hodinách a co žáky ovlivňuje k (ne)dodržování pravidel v jednotlivých předmětech.

Kvalitativním výzkumem metodou pozorování jsme sledovali průběh hodin a reakce učitelů na nevhodné chování žáků. Následně jsme provedli rozhovory s učiteli a žáky, abychom získali oboustranné pohledy pro naše výsledky výzkumu.

Výzkumnými otázkami pro učitele jsme zjistili, že jen někteří si uvědomují častou nekázeň v hodinách. Nekázeň se v jejich hodinách projevuje vykřikováním, mluvením, nadávkami vůči spolužákům, používáním sprostých slov a drzostí k učiteli. Co nás ale nejvíce zajímalo, bylo následné řešení těchto problémů. Většina učitelů odpověděla domluvou či poznámkami, ty ale podle nich dnes moc nezabírají, jelikož pro rodiče poznámka nic neznamená. Pouze pro jednu paní učitelku v rámci výzkumu je důležitý individuální přístup k žákovi a rozhovor mezi čtyřma očima. Pokud ani to nezabere, kontaktuje rodiče žáka. Téměř pro všechny učitele v rámci předcházení nekázně je důležitá struktura hodiny a naplánovaný sled měnících se činností v hodině. Každý učitel ale odlišně vnímá další faktory, které působí

na chování žáků v hodině. V čem se ale shodnou, je jasné vymezení hranic jejich chování a podstatný respekt k učiteli.

Po rozhovorech s žáky můžeme konstatovat, že nezáleží jen na nich, ale i na učitelích a jejich občas lhostejnému přístupu. Nechceme vyvozovat velké závěry o práci těchto učitelů, ale příjemně překvapující bylo zjištění, že si žáci uvědomují mnohdy obtížnou práci učitele. Stejně jako učitele může unavovat neustálé vyžadování klidu, tak žáky unavuje právě přístup některých učitelů. I z předvýzkumu na mé škole můžeme říci, že si žáci přejí přísnější učitele, kteří si umí v případě potřeby zjednat pořádek ve třídě a při tom se „nezhroutit“. Praxe potvrzuje teorii, kdy žáci nepovažují za správné, pokud k nim jsou učitelé hrubí, sprostí nebo je pomlouvají před ostatními žáky. Zároveň je pro ně důležité, aby ke všem učitelé přistupovali stejným metrem a v případě problému, ho řešili pouze s dotyčnou osobou.

Na začátku výzkumu jsem měl víceméně jasnou vizi ohledně toho, jak by pozorování učitelů a poté rozhovory s nimi měly probíhat. Až postupně při rozhovorech s žáky se mi otevřely oči jiným směrem. Tímto bych chtěl sdělit, hlavně začínajícím učitelům, tak jako jsem i já, aby při stání před tabulí nehleděli na ty zlobivé žáky, jako by nám ničili hodiny, ale aby si představili, že sedí místo dětí v lavici a poslouchají sami sebe. Všichni jsme si školou prošli a pamatujeme si na ty chvíle. Rodiče žáků ani společnost nezměníme. Můžeme však změnit náš způsob výuky, přístup k žákům a nastavit si jasné cíle předmětu. Když to dřív zvládli naši kolegové, třeba i s 60 žáky ve třídě, proč bychom to nedokázali i my. Letití pedagogové říkají, že děti byly vždy stejné, jen ty požadavky ve společnosti se mění. A proto i my, jako učitelé, musíme jít s dobou. I když je to občas těžké.

Z celého výzkumu plyne závěr, že práce s problémovými žáky není vždy lehká, ale sami žáci si uvědomují, proč k jejich nevhodnému chování dochází. Východiskem pro práci učitele je jeho připravenost, sbírání zkušeností a pro nováčky hlavně odhodlání. Já osobně souhlasím s učiteli v tom, že je důležitý individuální přístup k žákům, nicméně musí být jasné daná pravidla. Některé neukázněné žáky možná nenapravíme, koho by taky pořád dokola bavilo napomínat jednoho a toho samého žáka, zkusme ale pracovat s těmi, které ovlivnit můžeme.

11 Seznam použité literatury

- AUGER, M. a Ch. BOUCHARLAT. Učitel a problémový žák. 1. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-907-0.
- BENDL, S. Jak předcházet nekázní aneb kázeňské prostředky. 1. Praha: ISV nakladatelství, 2004. ISBN 80-86642-14-3.
- BENDL, S. Ukázněná třída aneb kázeňské minimum pro učitele. 1. Praha: Triton, 2005. ISBN 80-7254-624-4.
- BENDL, S. Školní kázeň v teorii a praxi. 1. Praha: Triton, 2011. ISBN 978-80-7387-432-2.
- BENDL, S. Kázeňské problémy ve škole. 2. Praha: Triton, 2011. ISBN 978-80-7387-436-0.
- BENDL, S., J. HANUŠOVÁ a M. LINKOVÁ. Žák s problémovým chováním. 1. Praha: Triton, 2016. ISBN 978-80-7387-703-3.
- CANGELOSI, J. Strategie řízení třídy. 5. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-650-6.
- ČAPEK, R. Odměny a tresty ve školní praxi. 1. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1718-0.
- ČÁP, J. a J. MAREŠ. Psychologie pro učitele. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-273-7.
- HENDL, J. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. 4. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
- HOLEČEK, V. Psychologie v učitelské praxi. 1. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-3704-1.
- HORÁK, J. Výchovné problémy současné školy. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2001. ISBN 80-7083-537-0.
- KALHOUS, Z., OBST, O. Školní didaktika. 1. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-253-X.
- KASÍKOVÁ, H. a A. VALÍŠOVÁ. Výchovné poradenství. 2. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3357-9.
- KYRIACOU, Ch. Klíčové dovednosti učitele. 1. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-022-7.
- KYRIACOU, Ch. Řešení výchovných problémů ve škole. 1. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-945-3.

- MERTIN, V. a L. KREJČOVÁ. Problémy s chováním ve škole - jak na ně. 1. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. ISBN 978-80-7478-026-4.
- MERTIN, V. a L. KREJČOVÁ. Výchovné poradenství. 2. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. ISBN 978-80-7478-356-2.
- MIOVSKÝ, M. Prevence rizikového chování ve školství. 2. Praha: 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy, 2015. ISBN 978-80-7422-392-1.
- PETTY, G. Moderní vyučování. 2. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0367-4.
- POKORNÁ, V. Teorie a náprava vývojových poruch učení a chování. 4. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-817-3.
- PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ a J. MAREŠ. Pedagogický slovník. 6. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.
- PRŮCHA, J. Moderní pedagogika. 6. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1228-7.
- ŘÍČAN, P. a P. JANOŠOVÁ. Jak na šikanu. 1. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2991-6.
- STROUHAL, M. Teorie výchovy: k vybraným problémům a perspektivám jedné pedagogické disciplíny. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4212-0.
- STŘELEČEK, S. Kapitoly z teorie a metodiky výchovy 1. 1. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-61-3.
- STŘELEČEK, S. Studie z teorie a metodiky výchovy 2. 2. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5512-4.
- TESAŘOVÁ, M. Jak na žáky. 1. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1047-4.
- VALIŠOVÁ, A. Jak získat, udržet a neztrácet autoritu. 1. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2282-5.
- ŽENATOVÁ, Z. Vztahy a nástrahy ve školní třídě. 1. Praha: Raabe, 2018. ISBN 9788074963919.

Internetové zdroje

PORTÁL PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ. *Portál prevence rizikového chování* [online]. Praha: Centrum sociálních služeb Praha, 1998 [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: <http://www.prevence-praha.cz/>

KATALOG PODPŮRNÝCH OPATŘENÍ [online]. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 2015 [cit. 2019-04-15]. ISBN 978-80-244-4692-9. Dostupné z: <http://katalogpo.upol.cz/wp-content/uploads/katalog-szn.pdf>

SOUHRNNÁ ZÁVĚREČNÁ ZPRÁVA Z DVOULETÉHO POKUSNÉHO OVĚŘOVÁNÍ INDIVIDUÁLNÍHO VÝCHOVNÉHO PROGRAMU (SMLOUVY S RODIČI) [online]. Národní ústav pro vzdělávání, 2013, 29 [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/souhrnna-zaverecna-zprava-z-dvouleteho-pokusneho-overovani>

METODICKÉ DOPORUČENÍ PRO PRÁCI S INDIVIDUÁLNÍM VÝCHOVNÝM PROGRAMEM V RÁMCI ŘEŠENÍ RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ ŽÁKŮ [online]. 2013 [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ [online]. MŠMT, 2016, 165 [cit. 2019-04-16]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/aktualne-platne-zneni-rvp-zv>

Legislativní dokumenty

Zákon 561/2004 Sb. – Školský zákon

Seznam tabulek

Tabulka 1: Seznam učitelů, s kterými byl uskutečněn rozhovor

Tabulka 2: Počet žáků, se kterými byl uskutečněn rozhovor

Přílohy

Rozhovor se žákyní

Výzkumník – Michael (M)

Žákyně – P. (P) 8. třída

M: Tak ještě jednou ahoj.

P: (smích) Ahoj

M: Jsem rád, že si uděláš chvíli času a že si souhlasila, abychom mohli spolu provést rozhovor. Nechci tě dlouho zdržet.

P: (smích) Jojo, v pohodě.

M: Chci tě jenom poprosit, abys mi odpovídala, jak uznáš za vhodné, ... cokoliv tě napadne, vůbec se nemusíš bát, ... ať řekneš, co řekneš, slouží to jen pro mě a tvým učitelům nic neřeknu.

P: Fajn.

M: Chci se tě zeptat, jestli tady u vás ve škole jsou nějakí učitelé, u kterých nedáváš pozor. Je něco, co ti na jejich hodinách vadí a proto ten pozor nedáváš?

P: No.... asi na fyzice.....tam nedávám pozor a vadí mi hlavně učitelka.

M: Proč ti vadí? Jaká je?

P: Je moc mírná a většinou nebo spíš, nikdy nás ani nenapomene, když si povídáme a vůbec se na nás neotáčí dopředu.

M: Kdo si povídá?

P: (smích) no celá třída

M: Aha... takže si na fyzice povídáte. Je ještě něco jiného, co v hodinách děláte nevhodného, že se to učitelům nelíbí?

P: Jako jen na tý fyzice?

M: No, můžeš to brát i u jiných učitelů.

P: No, když to vezmu v tý fyzice, tak si tam házíme věcma, klidně i přes celou třídu, pokřikujeme po sobě a tak no no a u těch ostatních, jako občas jsme moc hluční a někteří mají nevhodné komentáře k nějakým učitelům.

M: Dobře.

P: Jooo... a někoho strašně štve, když chodíme po třídě (smích) ale někteří kluci to dělají naschvál.

M: Hele (mírný smích), a jak má podle tebe učitel řešit věc v hodině, která ho naštvě? Protože, musíte stihnout práci v tom daném předmětu a učitele to prostě ruší.

P: Jako jak by měl na ty, co otravujou reagovat?

M: Jo, přesně tak.

P: (chvilí přemýšlení) No, neměl by hned nadávat, to je na nic.

M: Jak na nic?

P: No měl by řešit problémy v klidu.

M: No a co když je někdo napomenutý už poněkolikáté?

P: (smích) Tak nejdřív jen nějaký upozornění, ať dáme pokoj a pak případně poznámku no. Ale u některých učitelů je trest ústní zkoušení před tabulí.

M: No a ty sama si někdy dostala poznámku?

P: (smích) jo, párkrát jo

M: A za co? Jestli mi řekneš co?

P: Za to, že jsem se smála nahlas... ale tak jako taková kravina. Tam se smáli všichni a já plus ještě dvě holky dostaly taky poznámku.

M: Všichni a dostaly jste poznámku jen holky?

P: Jo...

M: A jak by se podle tebe teda měli chovat učitelé v hodinách, abyste všichni dávali pozor a cítili se dobře co?

P: Hm, no měli by se určitě ke všem žákům chovat stejně. Hlavně teda nedělat si srandu z žáků, když to není potřeba. Jako když uměj zaujmout, tak je to fajn.

M: A uměj?

P: Noo, jak kdy, spíš ani moc ne

M: Dobře, hele, já myslím, že mi dobrý, děkuji ti moc za rozhovor a přeji ti krásný zbytek dne a hlavně samé jedničky.